

عرض اولچوسي

آذر بايجان ادبياتيندا

توپلايان و يازاري :

صمد ظهوري

عروض قايدالاري

آذر بايجان ديلينده

توبلايان و يازاري :

صمد ظهوري

چاپ تاریخی : ۱۳۶۱

تبریز - چاپ صفا

بو گتاب

اسلام و وطن ناموسىنى دشمنلرالىندەن حفظا ئىدەن

و بو يولدا ئوز جانلارىندان آئىچىن شھىدىلرى يەمىزىن

پاك روحlarينا صداقتىه تىقىديم اولۇنور .

ظھورى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اردملى استادلار ، عزيز شاعرلر ، وزدهگى
كتاب نه فلسفة دير ، و نه داستان ، بلکە بير ديل
بىلگىسى كىمى شعرىن صحيح قوشولما سينا و سۇزلىرىن
بدىعى قالىبىلارينا يول گۈستەرن دير .
نه اولدوقى او لىنجى كتاب يازما تجرىمده
بونا ال قويدوم ؟

ھەر پىجىشىنە ھۇنلىرى كى شەعر جلسەلىرى
آذىر بايجان شاعرلر و يازىچىلار انجمنىنده آشكىل
اولوردو بعضى شاعرلر مخصوصاً گىنچ لرىمىز گۈزەل
مضمونلۇ شعرلىنىدە بىر پارا قايدالارى نظردە
آلميردىلار نتىجە دە شعر ئوز حلاوتىن و صادقا نە
مضمونونا او يغون اولان حالتىن المدەن و ئىرىدى .
من ھەميشە بو فىكردە ايدىم كى نە جوراولا بىلر
بىزىم شاعرلرىمىز آسانلىقلا شعرىن اصولى قايدالارىن
بولوب و اورەك سۇزلىرىنى مخصوصاً اسلامى

انقلابمیزدا دین و اعتقاد اوزره يازيلان شعرلری
ياراديلان حماسه لرى ، انسانى مضمونلارى قايدالى
صورتىدە يازسىنلار .

اگرچە گۈركىلى استاديمىز « يېھى شىدا »
نهایت سعى الدىيردى و درسلىرىندە خالص نىتىلە
بو نو دوشۇندورمك اىستەيىردى ، تأسفله وقتىن
آزىغى و يئنى يئتەمە شاعرلر يمىزىن شور و حاللارى
شعر اوخوماغا بو امکانى كامل حالدا الله و ئەمېرىدى
نا بېرىگۈن حجتالاسلام حاج ميرزا حسن آقا سلطانى
كى آللە مقامىن عالى الله سين ، منىم اىستەدىگىمە
خاطر بېرىكتاب و ئىردى « مطلع العلوم ومجمع الفنون »
آدىندى ، بو كىتا بدا ئەروضا نسبت يازيلان بىحثلىر
منى يولادوشماغا و ادار الله دى . داها آددىملارىمى
سرعتلىن گۈزى توروب كتاب خانالارا گىندىب چۈخلۇ
كتابلاردان لازم اولان قىمتلىرى گۈزى توروب بېرىشە
توپلايدىم . او را كىمى كى منه امکان وارىسىدى بو
سەتكىز آيدا سعى الله دىم كى دوزىگۈن منبىع لىرەن
استفادە الدىب و كمال اھلىنە ساده اولان حالدا
بېرىكامىل و جامع كتاب ارا الله و ئىردىسىن .

چون عروض علمى گىشىش اولان حالدا چىتىن دىرى
آرى دىلى لىرە راجع اولان عروضو بوشلايت و
فقط آذر بايجان دىلىينە اويفون اولان ۳۷۰ ياخىن
عروض بحرلىرىنин قالىب نوعلىرىندەن جامع و ساده
حالىتىدە يېغىب و مناسب مىشا للارىنان آيدىن لاشدىرىدىم
بوندان علاوه آذر بايجان دىلىينىدە عروضدان سواى
هجاوازنى بوتون شعرلىرىندە وقوشمالارىندادا حاكمدىرى
بو قىمتىدە چۈخلۇ منبىع لىرە مراجە ئىدەندەن صو نرا

الل شاعر لريينين قوشمالار يندان وعاشيقلارسئوزلر يندان
تا اورا كيمينكى امكان واريدي ٥٣ نمونه تاپىپ
بىر يئره توپلاميشام تا او خوجولار معلومات آلان
حالدا چتىن ليك لره دوشمه سينلر . نهايى و غائى
منظوروموز بودوركى اعتقاديميزا ، دينيميزه ،
وطنيميزيزه ، خلقلىكيميزين ياشايىشىنا نسبت
يازيلان شعرلر و قوشولان سئوزلر بىر اصول و
قايدا او زه رينده قوروlobe و گۈزەل حالتىدە
ارالىه و ئۇرىلسىن .

سئوزومون صونوندا وطنيميز ايرانين
دوزگۈن مسلمان ملتىنە او لو تانرىيىدان تو فېق
ايستەيىب و رهبرىت مقامينا او زون عمر دىلە بىرم .
تبرىز - صمد ظهوري

انتقاد و نظر يە لريزى بو آدرسه گۈندەرە بىلرسىز :

تبرىز - صندوق پستى ٥٣٥

مهربان آلالهین آدیلن

آذربایجان عروضو

عروض لغت باخیمیندان ، دوره (ناحیه) ، ساحل ، چتین يول و عربی دیلينده خیمه نین ایکی ستونادا دئییلیر ، نشجه کی بیریت شعرده ، ایکی مصروعدهن تشکیل اولونور . بو علمی وجوده گتیرهن ابو عبد الرحمن خلیل ابن احمد بصری دیر کی حدوداً هجرتدن ایکی يوز ایل گنجمش یاشارمیش .

عروض علمیندان منظور بودور کی هاوالی سؤزلر هاواسیز سؤزلردن آیریلسین تا نظمه چکیلمیش کلامین آرتیق اسگیک لیگی معلوم اواسون .

بو اینجه صنعتی عروض آدلاندیر ماقا ایکی سؤز وار .
بیری بو کی خلیل ابن احمد چون بو علمین بناسینی مکه ده قویوب و مکه نین ده بیر آدى روایتلره گئوره عروض دور بو عللته بو آدیلان آدلانیب ، ایکینجی سؤز کی منطقی نظره گلیر ، عروض

اصطلاح‌لاریندا چو خلو يرده سبب (۱) و وتد (۲) و فاصله (۳) لفظلری
گئزه ويرير، و خئيمه نين ده قورولوشوغونا بونلارلازيمدىلسربوناجهت
عروضون آدى خئيمه لغتىنە نسبت و ئيرىلمەسى اويغۇن (۴) راق دىرى .
عروض علمىنەن دوز گۈن قايدالارى و اونون اصولى فورماسى
مخصوصاً شعرىن وزنىنده ایران خلقلىرىنەن دوغما دىلىلىرىنە اويغۇن
اولماقىنا گئورە ایرانىن ادبىيات چىلارى و شاعرلرى عربى دىلىنە
باخما ياراق قرنلر بويو بو قانون دان استفادە ئىدىب گۆزل و قىمتلى
شعر لر يارادىبىلار .

بىر صورتىدە كى عروضدان قاباق بىزىم شعرلىرىمىز بىر اصولا
و وزنه باغلى دىبىلەش .

ايندى يازىلار، سؤزلر، مخصوصاً شعر لر زمانلا آددىملانىرلار،
يعنى زمانىن اىستە دىكىنە باغلى دىلار .
بو ايسە شاعرلىرىمىز آزادلىق اىستىن ملت لر كىمىي ال آياغا
دولاشان قانونلارى گىسارا آتىپ، آزاد شعرلرى سئوينجىك حالدا
خلقلىرىن اىچىنده ياييلىر .

ولى بو طرفدن باخاندا ایران خلقلىرىنەن زنگىن و غنى ادبىياتىنەن
چو خودا يېنى ليك رنگى دوتىما ياراق اۋز گىچمىشىنە باغلى دىرس،
مخصوصاً آذربايجانىن ادبىيات ساحە سىنەدە اورەك ياندىران بويوك
معلملىرىمىز: فضولى، نسيمى، خطائى، واحد، صابر، معجز، شهرىار
صحاف - صراف - واقف و هابىلە اوبرىسى لر عروض قانونلار يندان

۱ - سبب : اىپ ، علت ، وسیله ۲ - وتد : مىخ ۳ - فاصلە : ايکىشىئىن
آراسىندا اولان مسافت ۴ - اويغۇن : مناسب

الهام آلاراق دين و ايمان ، انسانيق ، محبت ، دوز گون ليك ، عشق وطنه ، عشق ايناما ، عشق خلقله ، اوکود (۱) ، عدالت سيزليك وظلم قارشو سوندا دايانماق ، انساني عقيده اوستونده جاندان گچجمك وطنى قوروماق (۲) ، حيات ، گوزل طبيعت و سايره زادلاري تحسين ائتمه گي بيزلره درس و ترييلر .

بو ايسه (۳) بيزده گچميش اماتى صداقتله ساخلاماق واونو گلن نسليميزه دوز گون تحويل وئرمگى او زوموزه و خيفه بيليريك !! آذربايجان عروضونو و اونون بحر لرينى كى آذرى تور كجهه سينه او يغون اولان وزنلىرى و قاليلارى گؤستيريلر ، تا اوراجاق كى ساده يازماقلاء امكان وار محترم شاعر لريميزه و او خوجولاريميزا ايضاح و تقديم ائديريلك .

بيز گلن سؤزلرده چو خلو يئرده تفعله كلمه سين گئورورو ك اول گرك عروض علمينين منظوريى بو كلمه دىن بولك .

تفعله نه دىر ؟

بىر زادين وزنين بولمگە داش ترازي لارىمىدىر ، ولى بير داش ائده بىلمىز هامىو وزنين او لچوسونو معين ائله سين ، و بىر ترازو دا او ز قدرتىن دن آرتىغا جواب وئرە بىلمىز .

عروض علمىنده ده خليل ابن احمد كلمه لرى و لفظلرى چوخ مطالعه ائدن دن صونرا بوقرار اگلدىكى نظمە چكىلىن كلمه لره يالفاظلره

۱ - اوکود (نصيحت) ۲ - قوروماق (حفظ ائتمك) ۳ - بو ايسه (بونا گئورە)

بیر او لگو ياراتسین ، بونا گوره ف - ع - ل حرفلرینی کی آغیزدان
بیر مأخذده چیخمیرلار گؤتوروب بو اوج اصلی حرفدن سگگیز دانا
لفظ کی هره سی بیر مشخص قانونسا با غلیدیر دوزلديب و اونلاری
عروضون قایدالارینا او لگو قرار وئردى . سونرا لار عرب و فارسي
عروضچولاری بشش حرفلرله افاعیل و یئددی حرفلرله تفاعیل
آدلاندیردیلار . ولی آذربایجان عروضچولاری بونلارا اصلی و سالم
تفعله و بونازدان تؤرنمیش لره دوزلتمه تفعله دئیبلر .

سگگیز دانا اصلی و سالم تفعله لر عبارت دیلر ۱- فعالن
۲- فاعلن ۳- مفاعیلن ۴- مستفعلن ۵- مفاعیلتن ۶- متفاععن
۷- فاع لائتن ۸- مفعولات

بو سگگیز دانا اصلی تفعله لردن ایکی سینی يعني مستفعلن و
فاع لائتن تفعله سینی مس تفعلن و فاعلاً تن شکلینه سالماق اولار پس
بیزیم اون جوره اصلی تفعله میز واردیر .

او چلوک اصل لردن صونرا بو تفعله لرین اصولی فورما معناسی
شرح وئریله جك .

«اوچ لوک اصل ئىر»

اصلی تفعله لری شرح وئرمقادان اول لازیمدیر کی قاباقدا اشاره
اولونان او چلوک اصل لری (سبب - وتسد - فاصله نی) آيدین لیقل
توضیح وئرهک .

۱- سبب : عروض اصطلاحیندا ایکی حرفلى لفظه یا کلمه يه
دئیبلیر و اوج حالتی وار :

يونگول سبب : (سبب خفیف) - کسی اولینجی حرفی
حره که لی وایکینجی حرفی ساکن دیر .
مثال : چن - سن - گشت - آد - بیتل - اتل - و
آغیر سبب : (سبب ثقيل) - کسی هر ایکی حرفی حره که لی دیر .
مثال : هله - منه - دئنه - ائله - چوئله - و
متوسط سبب : استثنای حالیندا اوچ حرفی بیرون لفظ دیر کسی
اولینجی حرفی حره که لی واو بیرونی لر ساکن اولسون .
مثال : سرت - رعب - قال - یات - و
۲ - **وتد :** عروض اصطلاحیندا اوچ حرفی لفظه دئیلیر ،
و اوچ حالتی واردیر :

یاناشی وتد : (وتد مجموع) کسی اولینجی و ایکینجی
حرف لر حره که لی و آخرده کسی حرف ساکن دیر .
مثال : سحر - یهر - گشتر - جفا - گوزل - و
آییرما وتد : (وتد مفروق) کسی اولینجی و آخرده کسی
حرف لر حره که لی و آرادا کسی حرف ساکن دیر .
مثال : حلقه - شرچه - گوشیده - و
چوخلوق وتد : (وتد کثرت) - استثنای حالیندا دور ده حرفی
بیرون لفظ دیر کسی اولینجی و ایکینجی حرف لر حره که لی و آخرده ایکی
حروفی ساکن دیر .
مثال : زمان - همان - جهان - و
۳ - **فاصله :** عروض اصطلاحیندا دور ده حرفی و اوندان چو خ
حروفی لفظه دئیلیر ، و اوچ حالتی واردیر :

كىچىك فاصله : (فاصله صغرى) دورد حرفلى بىر لفظدىر كى اوچ اول حرفلىرى حره كەلى و آخرىنچى حرفى ساكن دىر .
مثال : گلرم - گئىدم - چىنما - گۈزەلىم - و
بو يوك فاصله : (فاصله كېرى) بىش حرفلى بىر لفظدىر كى دورد اول حرفلىرى حره كەلى و آخرىنچى حرفى ساكن دىر .
مثال : وطنىمىز - خېرىمىز - سورەلن - گەنچەرىمىش - و
يئكە فاصله : (فاصله عظمى) آلتى يا چوخ حرفلى بىر لفظدىر كى تمام حرفلىرى حره كەلى و فقط آخرىنچى حرفى ساكن دىر
مثال : سېھ لنه چىك (سېلىنجىك) - آغىزىمىنان - گەنچەجىكىمىزىن - قالاجاغىمىزىن - و

* * *

«دقت ائدىن»

بىر مەمە مسئلە كى سبب و وتد و فاصلە يعنى اوچلو كە اصل لىردا مطرحدى بودور كى يازىلماقا باخما ياراق ، بىزلىر لفظى نظرە آلىرىق و يازىلماش سىسىلى حره كەلر او خوناندا حسابا قويولمۇر مثلا يازىرېق: گەت اوچ حرفلىدىر ولى او خوناندا ايکى حرف او خونور ياكۈزەل بىش حرف يازىلیر ولى او خوناندا اوچ حرف او خونبور .

بو اوچ لىكە اصل لىر عروضدا مخصوصاً تقطىع (بؤلمە) ده چوخ مەمە و توجىھە شايىان دىلار . ايندى كى اوچ لىك اصل لرى بىلدىك اونلارى سىگكىز دانا اصلى تفعىلەلىرىن اۋلۇچاق تا كاملا آيدىن اولسون كى خليل ابن احمدىن چىكدىكى زحمت ياوا دەگىلمىش و بىر قانون و قايدا أوزەرىنىدە بو اصلى تفعىلەلىرى يارادىب دىر :

توجه ائدین :

- ۱- فولن : بیریاناشی و تد (فعو) و بیر یونگول سبب (لن) دهن دوزه لیب .
- ۲- فاعلن : او نون ترسه سی یعنی بیر یونگول سبب (فا) و بیر یاناشی و تد (علن) دهن دوزه لیب .
- ۳- مفاعیلن : اول بیر یاناشی و تد (مفا) دان و آخرده ایکی یونگول سبب (عی - لن) دهن دوزه لیب .
- ۴- مستفعلن : او نون ترسه سی اول ایکی یونگول سبب (مس-تف) دهن و آخر بیر یاناشی و تد (علن) دهن دوزه لیب .
- ۵- مفاععلن : اول بیر یاناشی و تد (مفا) دان و آخرده کیچیک فاصله (علتن) دهن دوزه لیب .
- ۵- متفاعلن : او نون ترسه سی یعنی اول کیچیک فاصله (متفا) دان و آخرده یاناشی و تد (علن) دهن دوزه لیب .
- ۷- فاعلاتن : اول آییرما و تد (فاع) دان و آخرده ایکی یونگول سبب (لا - تن) دهن دوزه لیب .
- ۸- مفعولات : او نون ترسه سی یعنی اول ایکی یونگول سبب (مف - عو) دهن و آخرده آییرما و تد (لات) دهن دوزه لیب .
اگر بیز اصلی (مستفعلن) تفعله سینی (مس تفع لن) دئیهک و یازاق و یا اصلی (فاع لاتن) تفعله سینی (فاعلاتن) تفعله سینه دؤندرهک ، ایکی دانا دیگر اصلی تفعله اضافه یارانیر کی هره سی

اولينده و آخرینده یونگوں سبب ولی اور تادا بیری آییرما و تد و او
بیریسی یاناشی و تد دهن دوزه لیبلر :

ایندی اصلی تفعله لرین اوچلوک اصل لرین فورم دو تماقینی
بولدوک . ولی عروض علمینده دائماً بحر کلمه سیندن ده تو ش گلیریک ،
یاخشی دیر بحرین نه اولماسینی دا بیلک .

بحرب ندیر ؟

اوچلوک اصل لردهن فرم دوتان سالم تفعله لر کی هره سی
ترازو کیمی نظمه گتیریلن لفظ لری اولچور تک لیقدا هامو شعر لرین
حالین گؤستره بیلمز ، بونا گؤره عروضچو لار اصلی و سالم
تفعله لرین نشجه سیندن بیر قالب فورماتی دوزه لدیب و هر قالبی
بیر آدیلان آدلاندیریب لار .

ولی بیر طرفدن ده شعر لرین گئنیش حالدا اولان هاوالاری
باعث اولوب کی هر قالبیدان آیری قالب لار تؤره نسین . بو ایسه هر
قالبین واونون تؤره مه لرینی بولون دورمه گه یاناشی (۱) حالدا بیر آد
لازم گئر و نوردو : عروضچو لار دریا آدینی بورادا اویغون گئر و روب
هر بیر اصلی قالبیا و اوندان وجوده گلن آیری دوزه لتمه و اویدور ما
قالبیلارا «بحرب» آدلاندیریب لار . نشجه کی هرزاد دریادان حیات تاپیبدیر .
ملت لرین دیللارینه اویغون اولان عروض بحر لرینین سایی چو خدور
ولی عمومیت ده اصلی تفعله لرین یاناشی قورولوشوغوندان اون دوقوز
بحر کی آكتیو دیلر (۲) سئچیلیب و اونلارین مجموعه سینه عروضون

۱ - یاناشی : جمع - بیریزده ۲ - اكتیو : فعال

بحرلری دئیلیر .

بیز بو بحرلردن آدآپاریب و او نلارین قالیبلارینی اصلی تفعله او زره گؤستریرىك :

- ١ - طویل : (فعولن مفاعيلن) هر مصروعه اىکى دفه
- ٢ - مدید : (فاعلاتن فاِعلن) هر مصروعه اىکى دفه
- ٣ - بسيط : (مُستفعلن فاِعلن) هر مصروعه اىکى دفه
- ٤ - واfer : (مفایلتن) هر مصروعه دورد دفه
(بو دورد بحر فقط عرب دىلىنە باغلى دىلار) .
- ٥ - جدید : (فاعلاتن فاعلاتن مُستفعلن)
- ٦ - قریب : (مفاعيلن مفاعيلن فاعلاتن)
- ٧ - مشاكل : (فاعلاتن مفاعيلن مفاعيلن)
(بو اوچ بحر ، فقط فارسى دىلىنە باغلى دىلار)
- ٨ - متقارب : (فعولن فعولن فعولن فعولن)
- ٩ - متدارك : (فاِعلن فاِعلن فاِعلن فاِعلن)
- ١٠ - هزج : (مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن)
- ١١ - رجز : (مُستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن)
- ١٢ - كامل : (متفاِعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن)
- ١٣ - رمل : (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن)
- ١٤ - منسح : (مُستفعلن مفعولات مستفعلن مفعولات)
- ١٥ - مقتضب : (مفعولات مستفعلن مفعولات مستفعلن)
- ١٦ - مجتث : (مستفعلن فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن)

- ۱۷- مضارع : (مفاعيلن فاعلتن مفاعيلن فاعلتن)
- ۱۸- خفيف : (فاعلتن مست فعلن فاعلتن)
- ۱۹- سريع : (مست فعلن مست فعلن مفعولات)

* * *

بو اون ايکى آخر بحر لرده عرب و فارس لان اشتراكى اولان آذربايجان تور كوسواكتيو حالدار ديلينين قورولوشوغونا اوينيون اولان ايکى يوزي شتميشه ياخين دوزلتمه و يا اويدورما شعر قالبلاير واردير . بونودا دئمك لازيمدير ، آذربايجان عروضوندا بعضى تفعله لر کى فارسن و عربده معين بحر قالبيينا باغلى ديلار ! ! ؟ آذري ديلينين قورولوشوغونا گئوره چئوريليب آيرى بير دوزه لتمه تفعله لر سكلينده آذربايجان عروضونون بحر لرينى مشخص ائديبلر کى آذربايجان عروض بحر لرينى شرح وئرنده آيدين اولا جاقدير .

بير ماراقلى مسئله کى آذربايجان عروضوندا گئوره ويرير او نون بحر قالبلايرينين عملى حالدا اكتيو او لماقلايريدير ! او بيرى عروضلاردا گئوردو كوموز قاليب لارين چوخو نظرى ديلر تا عملى ، يعني او ز دوز تدىگى قالبلايرين چوخو ديللر ينه و تلفظ لرينه اوينيون او لمور و تكجه مثال دان او ترى بير فرمول حاليندا گئورسه نيرلر ، بير صورتده کى آذربايجانين تور کى ديلينده دوققوز دانا سسلى حرە کە او لماق بوباشارا جاقى و بو امكانى بيزيم ديليميزه بير گنيش حالدا وئرييدير کى آذربايجانين گئچميش شاعر لريندهن چوخو عروض بحر لرينين قالبلايرينى و اونلار دان تئوره نن لرى ساده ليكله ديليميزه چئوي ريب حتى صنعتكار ليقلا اضافه بير نمونه لرده ارائه وئريپ لر .

بو ایش تکجه بیر دیلین قدرتیندەن آسیلی دیر .

* * *

بەرلری شرح وئرمک دەن اول بیر احتیاجلى سۆزە اشارە ائدەك :
عروض علمىنده بیر لفظە کى زحاف آدلانىر چوخ يئرده
توش اولوروخ بو كلمەنى بولمگە لازىمىدىر اول دوزلتىمە تفعىلە لە
اشارە اولونسۇن و بولونسۇن كى بو تفعىلە لە هەرسى بير مقررات و
قايدا اوزەرىننە اصلى تفعىلە لە دن آيرىلىپ و قالىبىلارا يېر دو تو بىلار .

«زحافلار»

ھر عملى کى اون دانا اصلى تفعىلە لە رىن اوستوندە اثر قويوب و
اونلارى بير آيرى شىكلە سالا ! عروض چوڭلار اصطلاحىنىدا بۇ عملە زحف (1)
دئىيلىر كى زحاف اونون جمعى دير . و تازا عملە گلەن تفعىلە يە دە
دوزلتىمە تفعىلە دئىيلىر .

نتىجە کى هر بىرین ايشىنە گۈۋەرە آدى وار ، زحافلاردا
اصلى و سالم تفعىلە يە قويىدوقلارى اثرلەر نسبت هەرسى بير آدىلان
آدلانىب لار .

آذربايجان عروضۇ ندا آذرى تور كىجه سىنە اويغۇن اولان
اون ايکى بىرده ۲۶ زحاف اثرى گۈۋەرسەنير . بىز بونا گۈۋەرە کى
بەرلری شرح وئرنىدە مطلب شولۇق اولماسىن ! بو زحافلارين
عمل لەرینى و اصل تفعىلە لە اوستوندە اثرلەرینى و بونو كى ھانسى بىرە

1 - زحف (زاء كسرەلى و حاء فتحەلى) اصلىنندەن او زاق دوشموش .

باغلیدیلار آخربه ساده صورتده شرح وئرمیشیک وجدوله گتیرمیشیک .
 بيرده بو مطلبه توجه ائدهك کى قالىب لفظى تكجه بير مصروعه کى
 بير بيت شعرین يادىسى دىرى دېلىپير !

* * *

آذربایجان شعرلریندە ايشله نن عروض بحرلری و اوئلارین
 بوتون مصرع قالىبلارى نين سىخىمى (مجموعه سى)

١ - متقارب بحرى

بو بحره متقارب آدلاندىرماغىن علللى بودور کى اصلى قالىبى
 تشکيل وئرهن تفعلهلرین وتدىپى و سببلىرى دال با دال بىرى بىرىنه
 ياخىندىلار . عروضدا بو بحر هر مصرع قالىبىنىدا دورد اصلى و
 سالم فعالن تفعله سىندىن دوزهلىپ :

(فعالن فعالن فعالن فعالن)

آذربایجان عروضوندا متقارب بحرى وزن و قالىب دقتىنه گئوره
 اساساً يىددى تفعله اوزهرىنده قورولوب کى عبارتدىلر :

١- فعالن ٢- فعال ٣- فعالان ٤- فعال ٥- فُعل
 ٦- فع لن ٧- فع ل'

بو آدآپارىلان دوزلتىم تفعلهلر آشاغىدا کى زحافلار اثرىنده
 تؤرە نىب لر .

١- قبض ٢- اسياغ ٣- حذف ٤- ثرم ٥- ثلم ٦- قصر
 (زحاف قسمتىنده شرح وئريليب)

آذربایجان عروضوندا متقارب بحرى دورد اساسى نوع دەن

و سگگىز واريانت دان دوزه لىپ كى او نايىكى قالىبا مالك دير .

واريانت (۱) : هر بير اساسى نوعدهن اۆز فورماسيندا تۈرەن
قالىبا او نوعون واريانتى دئىيلير و هرواريانتىن تفعله لرىدە ، سۈزلىرى
آغىر يونگول اشىكىلە ئۇچورلر :
متقارب بحرىنин تفعله لرى ئىستر تكلىقدا ئىستر ياناشى حالتىنده
قالىب چارچواسىندا سۈزلرە باغلى دىلار !

متقارب بحرى نىن قالىبلارى

(نوع لرى و واريانتلارى)

بىرىنجى نوع - دورد بولوملو بوتوو متقارب
(فولن فولن فولن فولن) بو ايل بىزدىن آيرىلدى اىستكلى صابر
(۱ - نظمى)

فولن فولن فولن فولن |
« « « « فولان | واريانتلاري

ايىنجى نوع - دورد بولوملو بوتوو يونگول متقارب :
(فولن فولن فولن فعل) قاج او غلان قاج آت باسى مىلت گلبر
« صابر »

فولن فولن فولن فولن فعل |
« « « « فولن | واريانتلاري
(شاهنامه بحرى)

۱ - واريانت : مختلف ، آيرى جورە ، بدل نسخە

اوچونچو نوع - دورد بولوملو قاپالى بى تو و متقارب :

(فع لى فعولن فع لى فعولن) آهو باخېشلى بىر نازلى دلبر
(رېزكى)

فع لى فعولن فع لى فعولن |
واريانت لارى
« « « فعولان

دوردونجو نوع - ايڭى بولوملو قاپالى بى تو و متقارب :
(فع لى فعولن) هر شئى منيم دير

فع لى فعولن |
واريانت لارى
« فعولان

* * *

مثال اوچون بىرىنجى نوعى بولوب اۇلچوروق (تفطیع اىدىرىك)

فعولان فعولن فعولن فعولن
بو ايل بيز دهن آيرىل دى ايستك لى صابر
بو ايل ، دهن آى ، دى ايس ، لى صا ، فعو لفظىلە كى
ياناشى وتد دير اۇلچولورلار . بيز ، رىل ، تك ، بىر ،
لەن لفظىلە كى يونگۈل سبب دير وزن اولونورلار .

ئىچە كى بو مثالدا گۈرونور سۈزۈن اۇلچوسو بىر تفعاه دهن
آرتىق گلېپ اوپىرى ياناشى تفعله ده يىردو توب ! دوردونجو نوع
بىر نمو نه دير بونا كى هر تفعله ده بىر كامل لفظ يىرلە شىپ دير .

(فع لى فعولن)

هر شئى منيم دير ،

۳- متدارک بحری

بو بحره متدارک آدلاندیر ماگین عللتى بودور کى اصلى قالىبى تشكيل وئرهن تفعله لرین و تدلرى و سبب لرى بيرى بيرينى تاپىپ لار .
متدارک لغتى با خيمىندان تاپان (دريابنده) معناسىنى دير
عروض دا بو بحر هر مصرع قالىبىندادا دورد اصلى و سالم
فاعلن تفعله سىندىن دوزه ليپ (فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن) .
آذربايجان عروضوندا متدارک بحرى وزن و قالىب دقتىنه گئوره
اساساً اوں دورد تفعله اوژه رينده قورولوب کى عبارتدىلر :

۱- فاعلن ۲- فاعل ۳- فاعلان ۴- فعلن ۵- فعل ۶- فعلان
۷- فعلن ۸- فعل ۹- فعلان ۱۰- فعل ۱۱- فعلول ۱۲- فعل
۱۳- فاع ۱۴- فع
بو آد آپاريلان دوزه لتمه تفعله لر آشاغىدا كى زحافلار اثرىندە
تؤرەنېلر :

۱- خبن ۲- ازالت ۳- قطع ۴- خلخ ۵- حذذ
۶- جحف ۷- زلل (زحاف قسمتىنده شرح وئريليب) .
آذربايغان عروضوندا متدارک بحرى دوققۇز اساسى نوع دن
و اوں ايکى واريانى دان دوزه ليپ کى اييرمى بير قالىبيا مالك دير .
متدارک بحرى نىن تفعله لرى كلمه لره مناسب ايستر تكلىقدا
ايستر ياناشى حالتىنده قالىب چارچو واسىندادا سۈزلرى ئولچە للر :

متدارك بحرى نين قالىب لارى

(نوعلىرى و واريانت لارى)

بىرىنجى نوع - دورد بولوملو بوتۇو قىسسا متدارك :
(فاعلن فعل فاعلن فع) بىرده گلمرم من بو گلشنە
« نباتى »

واريانى : () « » « فعول)

ايكتېنجى نوع - دورد بولوملو بوتۇو كىچىكلى متدارك :
(فاعلن فاعلن فاعلن فع) علمىلە عقلوی تكميل ائت سن
« ا - ذكى »

فه » » »
فاع » » »

واريانى لارى

اوچونجو نوع - دورد بولوملو بوتۇو اياغى قىسسا متدارك
(فاعلن فاعلن فاعلن فعل) گوھريم ، كوشريم ، ساغريم ، گۈزىل
« ج - رمزى »

فاعلن فاعلن فاعلن فع
» » » فعول

واريانى لارى

دوردونجو - ايکى بولوملو بوتۇو اياغى قىسسا متدارك :
(فاعلن فعل) اولمور او لماسىن
(ا - ئىنلىرى)

فع »
فعول »

واريانى لارى

بئشينجي نوع : دورد بولوملو بو تتو ايکي فعول لو متدارك
(فاعلن فاعلن فعول فعول) تاپماديم تاپماديم مجال مجال
« شکوهی »

آلتنيجي نوع : آلتى بولوملو بو تتو قيسسا متدارك
(فاعلن فعل فاعلن فعل) قورخمامو جدن ناخدا كيمى كىش بو بحردهن
« نباتى »

يئددىنجى نوع : سىگىز بولوملو بو تتو قيسسا متدارك
فاعلن فعل فاعلن فعل فاعلن فعل
حقدى جانىمى خاك پاينه بذل ائدم اگر سرورىم منيم
« كشى »

سىگىز ينجى نوع : دورد بولوملو اياغى كىچىكلى متدارك
(فعلن فعلن فعلن فع) ساناسان جانىمىن جانىسان سن

فه « » »
 |
 ف « » »
 |
 اع « » »

واريانت لاري

(توجه او لونسون كى فعلن تفعله سى كىچىك فاصله دى يعنى
اول اوچ حرفى حرە كە لى دير !) .

دوققۇزۇنجو نوع : دورد بولوملو قاپالى متدارك
(فع لىن فع لىن فع لىن) رد اولسون خان - رد اولسون بىك
« او - حاجى بىكلى »

فع لىن فع لىن فع لىن فع لىن
 |
 « » « »
 |
 فع لان فع لان فع لان

واريانت لاري

عروض بولمه سینن ایکی مثلا قناعت ائدیریک .

« بیرینجی نوعده » فاعلن فعل فاعلن فع
بیرده گلمه رم من بو گلشنہ
فاعلن ، بیرده گل - فعل ، مرم - فاعلن ، من بو گل - فعل ، شنه
من بو گلشنہ ایکی تفعله آراسیندا سرگردان حالدا بولونور یعنی
یاناشی تفعله لر بیری بیرینه اثر قویود .

* * *

« ایکینجی نوعده » فاعلن فاعلن فاعلن فع
علمیله عقلوی تکمیل ائت سن
بیرسوز بیرتفعله نین ایچیندہ یئردو توب داها او بریسی تفعله یه
اثر قویمود یعنی هر تفعله تک لیقدا بیر کلمه یه مالک دیر .
تمام عروضون بحرلاری ایستر فارس و عرب ، ایستر تورک و
تاجیک بوجوره بولونور :
مهم بودور کی حرہ کھلی حرف لر بیری بیرینن و حرہ کھ سیز
حرفلرده بیری بیرینن تطبیق اولونسون .

٣ - هزج بحری

هزج (خبر وزنیندہ) خوش سسیلن او خوماق معناسینادیر .
عروضدا بو بحر دورد سالم و اصلی مفاعیلن تفعله سیندن دوزه لیب .
(مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)
آذربایجان عروضوندا هزج بحری وزن و قالیب دقیقہ گئوره

اساساً اوں بئش تفعله اوژه ریندە قورولوب کى عبارت ديلر :

- ١- مفاعيلن
- ٢- مفاعيل'
- ٣- مفاعيلان
- ٤- مفاعيل
- ٥- مفاعيلن
- ٦- مفاعيل
- ٧- مفاعulan
- ٨- فعولن
- ٩- فعالان
- ١٠- فعال
- ١١- فعال
- ١٢- فعل
- ١٣- فاعلن
- ١٤- مفعولن
- ١٥- مفعول

بو آدآپاريان دوزلتىمە تفعله لر آشاغىدا كى زحافلار اثرينده
تؤره نىب لر .

- ١- قبض
- ٢- كف
- ٣- اساباع
- ٤- حذف
- ٥- خرم
- ٦- شتر
- ٧- خرب
- ٨- جب
- ٩- هتم
- ١٠- ازالت
- ١١- قصر

(زحاف قسمتىنده شرح وئريليب)

آذربايچان عروضوندا هزج بحرى اوں بئش اساسى نوعىدەن
و او تو ز ايکى واريانت دان دوزه ليپ كى قيرخىئدى قالىبيا مالك دىر .
هزج بحرىنىن تفعله لريده كلمه لره مناسب او بريسى بحر لر كيمى
شعرىن قالىب وزنىنه تابع ديلر ، يعنى بير كلمه نى ايکى تفعله ده
بولماق اولار .

هزج بحرىنىن قالىب لارى

(نوع لرى و واريانت لارى)

بىرىنجى نوع : دورد بولوملو بو تتو هزج

(مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن) شهادت هر مسلمانه ، مدار افتخار او لسون
« خسرو شاهى - حزين »

واریانت لاری | مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن
 » » » مفاعيلان

ایكينجي نوع - اوج بؤلوملو بوتورو ناقص هزج :
 (مفاعيلن مفاعيلن فعالن) فدا او لسون سنه جانيم نه ديرسن
 « خطائي »

واریانت لاری | مفاعيلن مفاعيلن فعال
 » » مفاعيل (فعالان)

اوچونجو نوع - ايکي بؤلوملو بوتورو هزج :
 (مفاعيلن مفاعيلن) شب هجران يانار جانيم)
 « فضولي »

واریانت لاری | مفاعيل
 » مفاعيلان

دئردو نجو نوع - دئرد بؤلوملو بوتورو ناقص هزج :
 (مفاعيلن فعالن مفاعيلن فعالن) دوا درديمه قيلما، کي دردين خوش دوادير
 « قاضي - برهان الدين »

واریانت لاری | مفاعيلن فعالن مفاعيلن فعال
 » » » مفاعيل (فعالان)

بئشينجي نوع - ايکي بؤلوملو بوتورو ناقص هزج :
 (مفاعيلن فعالن) او خور بولبول چمن ده

واریانت لاری | فعال
 » مفاعيل (فعالان)

آلتىنجى نوع - دورد بئولوملو قىسا هزج :

(مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن) اوشاقلاريم دىيىم سىزه كوراوغلو نون نشانلارин
« قهرمان - حيدر خطىبى »

مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن
« » « » « »
واريانت لارى

يىددىنجى نوع - ايکى بئولوملو قىسا هزج :

(مفاعلن مفاعلن) شاھىپ گۇنىش اسىبدى يىل
« قهرمان - حيدر خطىبى »

« مفاعلن
» مفاعلان
واريانت لارى

سەكىزىنجى نوع - دورد بئولوملو سىنىق آچىق ناقص هزج يا (مستزاده زىجى)

(مفعول مفاعيل مفاعيل فعولن) :
مېن گونه طلسماته دوتوب اىلە ماقفل گۈزدىر او奴و ال ال
« صابر »

مفعول مفاعيل مفاعيل فعول
« » « » « مفاعيل (فولان)
واريانت لارى

دوقيقىزونجو نوع - دورد بئولوملو سىنىق بو تو و هزج

(مفعول مفاعيلن مفعول مفاعيلن) هىچ شىمعلە رام او لماز پروانە لرىيڭ بىز لر
« قوسى تېرىزى »

مفعول مفاعيلن مفعول مفاعيل
« » « » « مفاعيلان
واريانت لارى

اون نوجو نوع - ایکی بۇ لوملو سینیق بۇ آزوو هزج

(مفعول ' مفاعيلن) آلمىش سنه اى زحمت

(آ - شايق)

مفاعيل'	»	واريانت لاري
مفاعيلان	»	

اون بېرپەنجى نوع - اوچ بۇ لوملو سینيق قىسىما ناقص هزج يا (لىلى مجنون هزجى)

(مفعول ' مفاعلن فعالن) مجنونه مقابىل اولدو لىلى

« م - فضولى «

فועל'	»	»	واريانت لاري
مفاعيل (فعالان)	»	»	

اون ايكىنچى نوع : اوچ بۇ لوملو سینيق آچىق ناقص هزج

(مفعول ' مفاعيل ' فعالن) چايىلە چوبوق باشه بلادىر

« معجز »

فعول'	»	»	واريانت لاري
مفاعيل (فعالان)	»	»	

اون اوچونجو نوع : رباعى هزجى

(مفعول ' مفاعيلن مفعول ' فعل) سودا ايلە عقلىمدىر بىر تاجىلە سر

« قاضى برهان الدین »

واريانتى : [مفعول مفاعيلن مفعول ' فعل]

اون دئوردونجو نوع : ایکى بۇ لوملو سینيق ناقص هزج

(مفعول ' فعلن) اى سئو گىلى يوردوم

« اينگين - اكىرى »

واریانت لاری

مفعول' فعول'

» مفاعیل (فعولان)

اون بئشینجى نوع : دۇرد بئولوملو فاعلن لى بو آزو و هزج
 (فابعلن مفاعيلن فابعلن مفاعيلن) سۆبىلدى گلەيم قوي بىر شورە مندە بولابول تك
 (ا. راجى)

واریانت لارى

فابعلن مفاعيلن فابعلن مفاعيل'

» » » مفاعيلان

* * *

جديدة هزج : (مفعولن فابعلن فعولن)

» » فعول'

» » مفاعيل (فعولان)

واریانت لارى

٤- رجز بحرى

رجز لغت باخيمىندان مضطرب او لماق دىر بى بىر دە قدىم
 پەلوا نلار جرأت تاپماقدان خاطر بوى دئىيب شعر او خور موشلار ،
 بونا گۈرە بى بىر رجز آدلانىب .
 عروضدا بى بىر دورد اصلى و سالىم مستفعلن تفعىلە سىىندەن
 دوزەلىب .

(مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن)

آذربايچان عروضوندا رجز بحرى وزن و قالىب دېقىنە گۈرە

اساساً اون اوچ تفعله اوزه رينده قورولوب کى عبارتدىلر :

- ١- مست فعلن
- ٢- مست فعل
- ٣- مست فعلان
- ٤- مفتحل
- ٥- مفتحل
- ٦- مفتحلان
- ٧- مفتحلاتن
- ٨- مفتحلات
- ٩- مقا علن
- ١٠- مقاعل
- ١١- مقاعلان
- ١٢- مقاعلاتن
- ١٣- مقاعلات

بو آد آپاريلان دوزلتىه تفعله لر آشاغىدا كى زحافلار اثرىندە تؤره نىب لر :

١- خبن ٢- طى ٣- بازالت ٤- شكل ٥- كف
و بير عده اويدورما تفعله لر . (زحاف قسمتىندە شرح وئىلىب)
آذربايجان عروضوندا رجز بحرى سگكىز اساسى نوعىدەن و
اون آلتى واريانىت دان دوزه ليب كى اييرمى دئورد قالىبيا مالك دىر .
آذربايجان عروضوندا رجز بحرى تفعله لرىن كميىتى اوستوندە
اوچ گروها بولونور :

١- دئورد تفعله لى ٢- اوچ تفعله لى ٣- ايکى تفعله لى
رجز بحرىندە ده تفعله لرە مناسب اولان كلمە لر، ايستر تىك ليقدا
ايستر ياناشى حالدا شعرىن قالىب وزىنە تابع دىلر .
هر نوعون قالىب اولگوسوندەن عملە گلن آيرى فورمالارا
اونون واريانىتى دئىليلير .

رجز بحرینین قالیبلارى

(نوع لرى و واريانت لاري)

بىرىنجى نوع - دئىرد بۇلۇملۇ بۇتۇو رجز :

(مستفعلن مستەعن مەستفعەن مەستفعەن) ئىڭلىدى بەهارجا نەزەر ئىرىندى مەست مېتىلا
« بىاتى »

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعەل
« » « » « مەستەعنان
داريانت لارى

ايکىنچى نوع - ايکى بۇلۇملۇ بۇتۇو رجز :

(مستفعلن مستفعلن)
مستفعەل
« »
داريانت لارى
يلى دئىپ چىكدىم امان
مستفعەن
« »
« بىاتى »

اوچونجو نوع - دئىرد بۇلۇملۇ قىيسا رجز :

(مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن) آخرتى اولانلارين دنياسى غم سىز او لمایىپ
« شەھرىيەر »

مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفتعلن مفاعل
« » « »
داريانت لارى
مفاعلن

توجه « مفاعلن » مجىتى بحرىنده اصلى تفعىله دىرى ولى بوردا قىيسا
رجز آدلانىپ .

دوردونجو نوع - ايکى بۇلۇملۇ قىيسا رجز :
(مفتعلن مفاعلن) ائل لرىمەن سعادتى

واریانت لاری | مفتولن مفعلن
» مفعلن »

بئشینجى نوع : ایکى بؤلوملو ایکىنچى قىسا رجز :

کور او غلونون قىرآتى وار (مفتولن مفتولن)
« او - حاجى بىگلى »

واریانت لاری | مفتولن »
» مفتولان »

آلتىنچى نوع : اوچ بؤلوملو قىسا سئيرك رجز :

(مفتولن مفتولن مفتولاتن) كەنە فيكىر تازە لباس گىيىسىه جهالىت
« فىكىر صادق »

واریانت لاری | مفتولن مفتولن مفتولات
» » مفتولاتان

ىئدىنچى نوع : ایکى بؤلوملو نادر رجز يا (صححاف رجزى)
(مفتولاتن مفتولاتن) او زون گۇرئىدىم چىخىتىدى جانىيم
« ح - صححاف »

واریانت لاری | مفتولاتن مفتولات
» مفتولاتان

سەڭىزىنچى نوع - دورد بؤلوملو قىسا رجز :

(مفتولن مفتولن مفتولن) اى دئىدىيگىن جملە يالان قول و قرارىن يو خوموش
« ع - نىسيمى »

واریانت لاری | مفتولن مفتولن مفتولن مفتول
» » » مفتولات

(مف‌اعلن مف‌اعلن مف‌اعلن) بونا دا دؤرد بؤلوملو قىسسا
رجز دئىيلير .

* * *

آذربايچان رجز تفعله‌لرى نين آدلارى ، آدلار و بولگولىرى
قىسمتىنده يازىلىپ .

٥ - كامل بحرى

بو بحر فقط آذربايچان توركى دىلىنده و عربى دىلده ايشلەنير
فارسلار بو بحرده شعر قوشمازلار .

عروضدا بو بحر دؤرد اصلى و سالم متفا‌علن تفعله‌سىندىن دوزه‌لىپ .
(متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن)

آذربايچان عروضوندا كامل بحرى وزن و قالىب دقتىنە گۈرە
اساساً اوچ تفعله اوزه‌رىنده قورولوب كى عبارتدىلر :

- ١- متفاعلن (بوتووكامل)
- ٢- متفاعل (آچىق كامل)
- ٣- متفاعلان (اوزون كامل)

بو آد آپارىلان دوزه‌لتىمە تفعله‌لر آشاغىدا كى زحافلار اثرىنده
تؤرەتىپلىرى :

١- قطع ٢- ازالىت (زحاف قىسمتىنده شرح وئرىلىپ)
آذربايچان عروضوندا كامل بحرى ايكى اساسى نوع دن و
دؤرد واريانى دان دوزه‌لىپ كى آلتى قالىبا مالك دىر .

کامل بحری نین قالیبلاری

(نوع لری و واریانتلاری)

بیرینجى نوع - دئورد بؤلوملو بو توو كامل

(متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن)

يازيليب دى لوحده بير ورق ، بورونوبدى نوره طبق طبق
« بى رىيا »

متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن
« » « » متفاعلن
واريانت لاري

ايكنجى نوع - ايکى بؤلوملو بو توو كامل

(متفاعلن متفاعلن) مني آخري بوغم ئولدوره

متفاعلن متفاعلن
« » متفاعلن
واريانت لاري

آذربايجان عروضوندا كامل بحرى آز دئيلن بير بحدىرى .

٦ - رەمل بحرى

رەمل (عمل وزينىدە) لغى باخيمىندان حصىر تو خوماق ،
بىر شىى دە آرتىقلىق .

چون بوبىردە يونگول سببلىرىن چو خلۇغۇ باعث اولوركى
شعر تلهسيك او خونسون بو عللته گۈرە بو بىرىن آدىنا « رەمل »

دئیلیر کى رملان كىمە سىندىن آلىنىب . (رملان دەۋەنин بىر جورە سرعتله يېرىشى دىر .

عروضدا بىر بىر دئىر دەۋەن و اصلى فاعلاتنى تفعىلە سىندىن دوزەلىب .
(فاعلاتنى فاعلاتنى فاعلاتنى فاعلاتنى)

آذربايغان عروضوندا رەمل بىرى و زۇن و قالىب دقتىنە گۈرە
اساساً اوڭ سىككىز تفعىلە اوزە رىننە قورولوب كى عبارتدىلر :
۱- فاعلاتنى ۲- فاعلن ۳- فاعلان ۴- فاعلات ۵- فاعلاتان
۶- فعالاتنى ۷- فعلن ۸- فعْلن ۹- فعْلان ۱۰- فعالان
۱۱- فعالاتان ۱۲- فعلات ۱۳- فعل ۱۴- فعْل ۱۵- فعل
۱۶- فعول ۱۷- فعولن ۱۸- فعالان

بو آد آپارىلان دوزەلتىمە تفعىلە لىر آشاغىدا كى زحافلار اثرىننە دوزەلىبلر .

۱- خىن ۲- كف ۳- شكل ۴- اسياخ - ۵- حذف
۶- قطع ۷- قصر ۸- قبض ۹- ازالت ۱۰- ثرم
۱۱- ئىلم ۱۲- صالح . (زحاف قىمتىنە شرح و ئىريلىب)

آذربايغان عروضوندا رەمل بىرى اوچ اساسى نوعىدەن
و آلتىمىش ايکى واريانىت دان دوزەلىب كى يئتىمىش بىش قالىبا مالىك دىر .
رەمل بىرى - تفعىلە لىر ئىنمەتى اوستوندە اوچ كروها بؤلۇنور :

۱- دئىر تفعىلە لى ۲- اوچ تفعىلە لى ۳- ايکى تفعىلە لى
رەمل بىرىنندە كىمە لى تفعىلە لىر مناسب اىستەر تىكلىقىدا ، اىستەر
ياناشى حالدا شعرىن قالىب وزىننە تابع دىلر .

* * *

رمل بحرینین قالیب لاری

(نوع لزی و واریانت لاری)

بیرینجی نوع - دئرد بؤلوملو بوتورو رمل :
(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن) خالهندو درده دگمزر داوچون میدان گونوند
« عباس بارز »

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
» » » » | واریانت لاری

ایکینجی نوع - دئرد بؤلوملو بوتورو ناقص رمل :
(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن) بیرنفر اهل و فامین بیوفاده نیاخشی دیر
« واحد »

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعل
» » » » | واریانت لاری

اوچونجو نوع - اوچ بؤلوملو بوتورو ناقص رمل :
(فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن) ای سماور او لموسان شیطانیمیز

فاعل » » | واریانت لاری
فاعلان » » |

دئردو نجو نوع - ایکی بؤلوملو بوتورو رمل :
(فاعلاتن فاعلاتن) گوننه بیر باش گوننه بیر قان
« او - حاجی بگلی »

فاعلات » | واریانت لاری
فاعلاتان » |

بىشىنجى نوع - دۇرد بىلولىمۇ قىسا رمل

(فولاتن فولاتن فولاتن فولاتن) يېل اسندە او سولاردا نە درىن را زونيازىن « شهر يار »

فولاتن	فولاتن	فولاتن	فولاتن	
»	»	»	»	فولاتان
فولاتن	فولاتن	فولاتن	فولاتن	واريانت لارى
»	»	»	»	فولاتن
»	»	»	»	فولاتان

آلتينجى نوع - دۇرد بىلولىمۇ قىسا اينجه رمل :

(فولاتن فولاتن فولاتن فعلن) كىتجە كىچىمىش يارىدان گلەمەدىن اى نازلى صىنم « ب - واهابزاده »

فولاتن	فولاتن	فولاتن	فعل	
»	»	»	»	فulan
فغان	»	»	»	فعلن
»	»	»	»	فعل
»	»	»	»	فعلان
فاغلاتن	فاغلاتن	فاغلاتن	فعلن	واريانت لارى
»	»	»	»	فغان
»	»	»	»	فعلن
فاغلاتن	فاغلاتن	فاغلاتن	فعلن	فاغلاتن
»	»	»	»	فعل
»	»	»	»	فعلان

يئددىنجى نوع - اوج بۇلۇملۇ قىسا رمل :

(فعلاتن فعلاتن فعلاتن) وطنى من ائرە گىمدىن چاغىراردىم

فعلاتن	فعلاتن	فعلاتن	
فعلاتان	»	»	
	فعلناتن	»	واريانت لارى
فعلات	»	»	
فعلاتان	»	»	

سەڭگىزىنجى نوع - اوج بۇلۇملۇ قىسا اينجه رمل :

(فعلاتن فعلاتن فعلن) گئجه اصلن گۆزۈمو يو ماما مىشام

فعلاتن	فعلاتن	فعل	
فعلان	»	»	
فعولن	»	»	
فعول	»	»	
فعولان	»	»	
فاعلاتن	فاعلاتن	فعولن	واريانت لارى
فعول	»	»	
فعولان	»	»	
فعلن	»	»	
فعل	»	»	
فعلان	»	»	

دو ققوزونجو نوع - ایکى بؤلوملو قىسسا رمل :

(فعلاتن فعلاتن) منه سن گول گتىرىردىن ! !

فعلات	»	واريانتلارى
فعلاتان	»	
فاعلاتن فعلاتن	»	
فعلات	»	
فعلاتان	»	

او نو نجو نوع - ایکى بؤلوملو قىسسا اينجه رمل (رستم رمى) :

سنە جوشماق ياراشىر (فعلاتن فعلن)

« س - رستم «

فعل	»	واريانتلارى
فعلان	»	
فع لن	»	
فع ل	»	
فع لان	»	
فاعلاتن فعلان	»	
فعل	»	
فعلان	»	
فع لن	»	
فع ل	»	
فع لان	»	

اون بيرينجى نوع : دئردى بئولوملو قىسا آچىق بوتۇو رمل

(فولات' فاعلاتن فولات' فاعلاتن)

فولات فاعلاتن فولات' فاعلات' لب اهل روح بخشىن گلە كىر تر حم اوستە « نباتى »	واريانات لارى
--	---------------

اون ايكىنچى نوع : ايڭى بئولوملو قىسا آچىق بوتۇو رمل

حر كاتى جانفزا دىر (فولات' فاعلاتن)

« معجز »

فولات' فاعلات فاعلاتان	»	واريانات لارى
---------------------------	---	---------------

اون اوچونجو نوع - ايڭى بئولوملو قىسا آچىق ناقص رمل :

بار الاها سن اۋزۇن (فولات' فاعلن)

« نجار اوغلو »

فاغل فاغلان	»	واريانات لارى
----------------	---	---------------

* * *

آذربايجان عروضوندا رمل بحرىيىن تفعله لرى اۋزۇنە مخصوص
آدلارى وار .

- ١- فاعلاتن بوتۇو رمل
- ٢- فاغلن ناقص رمل
- ٣- فاغلان اوزۇن فاغلن آچىق رمل
- ٤- فولاتن اوزۇن فاعلاتن قىسا رمل
- ٥- فاعلاتان قابالى تفعله
- ٦- فع لىن اينجه رمل

- ۹- فع لان او زون فع لن ۱۰- فعلان او زون فعلن
- ۱۱- فعلاتان او زون قیمسا رمل ۱۲- فعلات آچیق قیمسا رمل
- ۱۳- فعل آچیق اینجه ۱۴- فعل آچیق فع لن
- ۱۵- فاعل آچیق فاعلن ۱۶- فاعول
- ۱۷- فاعولن ۱۸- فعالان
-

۷- منسرح بحری

منسرح (منصرف وزنینده) آسان و روان معنا سینا دیر ،
چون بو بحرین سبب لری و تدلریندهن او ل گلیب و آسان او خونور
بو جهندنهن منسرح آدلانیب .

عروضدا منسرح بحری ایکی اصلی و سالم تفعلهدهن یعنی
مستفعلن و مفعولات دهن تکرار حالیندا دوزه لیب دیر .
(مستفعلن مفعولات مستفعلن مفعولات)

آذربایجان عروضوندا منسرح بحری وزن و قالیب دقینه گئرده
اساساً اون ایکی تفعله او زه رینده قورولوب کی عبارت دیلر :

۱- مستفعلن	۲- مفتعلن	۳- مفتعل	۴- فاعلن
۵- فاعلات	۶- فاعل	۷- فاعلان	۸- مفاعلن
۹- فاعولن	۱۰- فاعول	۱۱- فاع	۱۲- فع

بو آد آپاریلان دوزه لتمه تفعله لر آشاغیدا کی ز حافلار اثرینده
دوزه لیب لر :

- ۱- خبن ۲- طی ۳- قبض ۴- ازالت ۵- شکل ۶- نحر

۷- رفع ۸- جدعا ۹- خلع

(زحاف قسمتینده شرح و ئيريليب دير)

آذربايجان عروضوندا منسرح بحرى بئش اساسى نوعدهن و سككىز واريانت دان دوزهلىب كى اييرمى اوچ قالىبا مالك دير .
منسرح بحرى تفعله لرین كميتى اوستوندە ايکى كروها بؤلونور
۱- دئورد تفعله لى ۲- ايکى تفعله لى

منسرح بحرىندە كلمه لر تفعله لرە مناسب ، ايستر تك ليقدا
ايستر ياناши حالدا شعرىن قالىب وزينىنه تابع ديلر .

منسرح بحرىنىن قالىبلارى

(نوع لرى و واريانت لارى)

بىرينجى نوع - دئورد بؤلوملو اكتيو منسرح (فعال) :

(مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن)

واريانت (مفتعلن فاعلن مفتعلن 'فاعل') سن بئله سنميش بالام ، آى بارا كانلاه سنه
« صابر »

مفاععلن	فاعلن	مفاععلن	فاعلن	واريانت لارى
»	»	»	»	
فاعلان	»	»	»	

ايکينجي نوع - ايکى بؤلوملو منسرح :

(مفتعلن فاعلن)

« مجنون قره جه داغى »

واريانت لارى او بيرىسى صفحە دە دير

مفتولن	فَاعِلٌ		
فَاعِلَان		»	
	فَاعِلُن	مَفْاعِلَن	وَارِيَانْتَلَارِي
	فَاعِلٌ	»	
	فَاعِلَان	»	

اوچونجو نوع - دئورد بئولوملو فاعلان اياقلى منسرح :
 (مفتولن فاعلن مفتولن فاعلان) كىيمدى بوشىرىن سخن بليل خوش داستان
 « نباتى »

مفتولن	فَاعِلَن	مَفْاعِلَن	فَاعِلُن	مفتولن	فَاعِلٌ		
	»	»	»		»		
فَاعِلَان	»	»	»	فَاعِلَان	»	»	وَارِيَانْتَلَارِي
	فَاعِلُن	مفتولن	فَاعِلُن	فَاعِلَان	»	»	
	»	»	»				
فَاعِلَان	»			فَاعِلَان			

دئوردونجو نوع - دئورد بئولوملو قيسا آچيق كىچىكلى منسرح :
 (مفتولن فاعلات' مفتولن فع) داغ فراقينه احتمال نه ممكىن
 « ۴ - فضولى »

واريانقى [مفتولن فاعلات' مفتولن فاع]

بئشىنجى نوع - ايکى بئولوملو رجزلى منسرح :
 (مستفولن فعولن) سن گل بىزه خبر سىز
 واريانقى [فعول']

٨- مقتضب بحرى

بىر شئى دەن كسىلمىش معنا سينا دير .

چون بۇ بحرى منسروح بحرىنىدەن كسىپ لر بوجهتىن مقتضب
آدلانىب دير .

عروض دا مقتضب بحرى ايکى اصلى و سالم تفعىلە دەن يعنى
مفعولات' و مستفعلن دەن دوزھلىب دير .

(مفعولات' مستفعلن مفعولات' مستفعلن)

آذربايجان عروضوندا مقتضب بحرى وزن قالىب دقتىنە گۈرە
اساساً دئورد دوزلتىم تفعىلە دەن شكل دوتوبدور كى عبارتدىلىر :
١- فاعلات' ٢- مفعولن ٣- مفعول' ٤- مفعolan
بو آد آپارىلان دوزلتىم تفعىلە لر آشاغىدا كى زحافلار اثرييندە
تؤرە نىب لر :

١- طى ٢- قطع ٣- وقف ٤- رفع ٥- ازالت
(زحاف قسمتىنده شرح وئرىلىب)

آذربايغان عروضوندا مقتضب بحرى بىر نوعىدەن و ايکى
واريانىت دان دوزھلىب كى اوچ قالىبا مالىك دير .

مقتضب بحرىنىدەدە او بىرىسى بحر لر كىمى تفعىلە لر كلمە لرە مناسب
حالدا سۆزلرىن وزنىن او لىچە للر .

مقتضب بحرىنىن قالىبلارى
(نوعو و واريانىت لارى)

(فاعلات' مفعولن فاعلات' مفعولن) عاشقانە گۈزلىرە عالمانى سۆزلر وار
فاعلات مفعولن فاعلات مفعول' عالمانى سۆزلر وار عاشقانە گۈزلىرە
واريانىتلارى |
» » » مفعolan

۹- مجهت بحرى

مجتى (مثبت وزنیندە) بىر شىپى رىشە دن قازماق معناسىنادىر چۈن بۇ بحرى خفيف بحرىنندەن آلپىلار بۇ جەھەن مجهت آدلانىپ، عروضدا مجهت بحرى اىكىي اصلىي و سالىم تفعىلە دەن ېعنى مستفعلن و فاعلاتن دەن تکرار حالىندا دوزه لىب.

(مستفعلن فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن)

آذربايچان عروضوندا مجهت بحرى وزن و قالىب دقتىنە گئورە معين خصوصىتىدە اوڭ بىر تفعىلە اوزه رىنده قورولوب كى عبارتدىلر:

۱- مفاعلن ۲- مفاعل ۳- فعلاتن ۴- فعلاتان ۵- فعلات
۶- فعلن ۷- فعل ۸- فعلان ۹- فعلن ۱۰- فعل
۱۱- فعلان

بو آد آپارىلان دوزه لتمە تفعىلە لر آشاغىدا كى زحافلار اثرىندا دوزه لىب لر.

۱- خىن ۲- صالم ۳- شكل ۴- حذى ۵- حذف
۶- قطع ۷- خلىع ۸- رفع . (زحاف قسمتىندا شرح و ئيرىلەب).

مجتى بحرىندا او بىرىسى بحر لر كىمى تفعىلە لر كلمە لرە مناسب حالدا سۆزلىرىن وزنىن اۋلۇچە لر.

آذربايچان عروضوندا مجهت بحرى دؤرد نوعىدەن و اوڭ دؤرد واريانىت دان دوزلەب كى اوڭ سىككىز قالىبىا مالىك دىر:

* * *

مجتى بحرىينين قالىب لارى

(نوع لرى و وارپانت لارى)

بىرېنجى نوع - اوزون مجتى

(مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن)

نه پاخشى دىر بىر اولاق « سى - من » او لماسىن آرامىزدا
« تىخىروشاھى - حىزىن »

مفاعلن فعلاتن	مفاعلن فعلاتن	وارپانت لارى
»	»	»
مفاعلن فعلاتن	مفاعلن فعلاتن	وارپانت لارى
»	»	»

ايگىنچى نوع - فعال مجتى

(مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن) حياته لايق اولان زىنت علم گوھرىدىر
« صابر »

مفاعلن فعلاتن	مفاعلن فعل	وارپانت لارى
»	»	»
مدادار عالمى اوغان دولانى دير ان كىمىدى ؟	فع لىن	»
چراڭ مىشۇل عرفانى ياندى دير ان كىمىدى ؟	»	»
بو گول چىچك كىي آچىپ گىلەتىان وحدىدە !	فع ل	»
بو گىلەتىانى بىر نىڭه بىياندى دير ان كىمىدى ؟	»	»
« صبا »	فع لان	»

اوچونجو نوع - ايگى بؤلۈملىو مجتى

(مفاعلن فعلاتن) كنار دەن باخىرام گەل

« صراف »

مفاعلن	فعلات	وارپانت لارى
»	»	»
مفاعلن	فعلاتن	وارپانت لارى
»	»	»

دۇردو نجو نوع - اىكى بۇ لوما لو اينجه اياقلى مجىتى :

او جون دادىرى دىلىمىن	مفاعىلەن	فعىل	(مفاعىلەن فعلن)
.	فعىلان	»	
.	فع لان	»	واريانت لارى
.	فع ل	»	
	فع لان		

١٠- مضارع بحرى

مضارع (مدافع وزنىنده) او خشايىان ، شركىت ائتمىك ، تاي (مانند) معناسىنادىر .

چون بوبىرىن و تدىلىرى قاباغا دوشماقدا هزج بحرىنە او خشايىرلار بو جىهتىدەن مضارع آدلانىب .

عروضدا مضارع بحرى اىكى اصلى و سالىم تفعىلە دەن يىنى مفاعىلەن و فاعلاتن دەن تكرار حالىندا دوزه لىب .

(مفاعىلەن فاعلاتن مفاعىلەن فاعلاتن)

آذربايچان عروضوندا مضارع بحرى وزن و قالىب دققىنە گۈرە اساساً سىككىز تفعىلە او زەرىنده قورولوب كى عبارتدىلر :

١- فاعلاتن	٢- فاعلاتان	٣- مفاعىلەن	٤- فاعلان
٥- فاعلەن	٦- فاعلات	٧- مفعول	٨- فاعل

بو آد آپارىلان دوزه لىتمە تفعىلە لر آشاغىدا كى زحافلار اثرىنده دوزه لىب لار :

۱- کف ۲- حذف ۳- اسباغ ۴- شتر ۵- خرب

۶- خرم (زحاف قسمتیندە شرح وئریلیب)

آذربایجان عروضوندا مضارع بحرى آن چوخ یا ییلمیش خصوصیتىدە غزل لره تطبیق او لو نموش بحدیر بو سپکده هزج و رمل ، بحر لریندەن صونرا مضارع بحرى مجتى بحرى ايله برابر لىك ائدیر .

مضارع بحریندە او بيرى بحر لر كىمە تفعله لر كلمە لره مناسب حالدا سۆز لرین وزنين اولچە للر .

آذربایجان عروضوندا مضارع بحرى اوز تفعله لرى اساسىندا يىددى نوعو و سگكىز واريانى وار كى اون بشش قالىبا مالك دير .

مضارع بحرى نىن قالىبلارى

(نوع لرى و وارياناتلىرى)

بىرينجى نوع - دئورد بئلۇملۇ سىنىق آچىق ناقص مضارع :

(مفعول ' فاعلات ' مفاعيل ' فاىلەن) من عاشقىم همىشە سۆز زوم عاشقا نە دىر « م - فضولى »

واريانى [مفعول ' فاعلات ' مفاعيل ' فاىل ']

ايکىيىنى نوع - دئورد بئلۇملۇ سىنىق آچىق او زون ناقص لى مضارع :

(مفعول ' فاعلات ' مفاعيل ' فاعلان)

بدخواهيم او لسا جملە جهان چىڭىرم ملال « ختائى »

اوچونجو نوع - دئورد بئولوملو سينيق بوتوك مضارع :

(مفعول ' فاعلاتن مفعول ' فاعلاتن) او لمما وفايه طالب دنياى بيو فاهەن
« م - فضولي »

واريانى [مفعول ' فاعلاتن مفعول ' فاعلات ']

دئوردو نجو نوع - دئورد بئولوملو سينيق او زون بو توولي مضارع :

(مفعول ' فاعلاتن مفعول ' فاعلاتان)

ابر آغلابارسا الست خندان او لور چمن زار

« م - هادى »

بئشينجي نوع : ايکى بئولوملو سينيق بوتوك مضارع :

(مفعول ' فاعلاتن) آجميش بنوشە سنبل « ح - جاوید »

مفعول ' فاعلات
مفعول ' فاعلاتان
واريانى لاري
»

آلتينجي نوع - دئورد بئولوملو سينيق ناقص مضارع يا (وفا مضارعى)
(مفعول ' فاعلن مفعول ' فاعلن) ياران گلين بوجون فرصت مقامى دير
« وفا »

مفعول ' فاعلن مفعول ' فاعل
» » » فاعلان
واريانى لاري

يئددىنجى نوع - ايکى بئولوملو سينيق ناقص مضارع (ياريم مضارع)

(مفعول ' فاعلن) بير چاره تاپمىشام « ا - راجى »

مفعول ' فاعل
مفعول ' فاعلان
واريانى لاري
»

۱۱- خفیف بحری

خفیف - یونگول ، یئین حرکت ائدهن ، معناسینادیر ،
چون بو بحرین اصلی قالیب فورماسی اوچ تفعله‌دهن دوزه‌لیب
و یونگول سبب لرینین تعدادی و تد لردهن چو خدور و یئین اوخونور
بو جهتدن خفیف آدلانیب .

عروض دا خفیف بحری ایکی اصلی و سالم تفعله‌دهن کی بیری
تکرار او بولوب دوزه‌لیب دیر .

«(فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن)»

آذربایجان عروضوندا خفیف بحری وزن و قالیب دقینه گؤره
اساساً اون ایکی دوزلتمه تفعله اوزه رینده قورولوب کی عبارت‌دیلر :
۱- فعلاتن ۲- مفاعلن ۳- فعلن ۴- فعل ۵- فعلان
۶- فاعلان ۷- فعلن ۸- فعل ۹- فعلان ۱۰- مفاعل
۱۱- فعلات ۱۲- فاعلاتن

بو آدآپاریلان دوزلتمه تفعله لر آشاغیدا کی زحافلار اثرینده
دوزه‌لیبلر .

۱- خبن ۲- کف ۳- شکل ۴- حذذ ۵- خلع
۶- ثرم (و ایکی اويدورما تفعله ، مفاعل - فاعلان) زحاف
قسمتینده شرح و ئریلیب .

آذربایجان عروضوندا خفیف بحری ایکی نوعو و اون دئرد
واریانتی وار کی اون آلتی قالیبا مالک دیر .

بو بحرده او بیری بحرلر کیمی ، تفعله لری ایستر تك لیقدا ،
ایستر ياناشی حالدا سؤزلرین وزنین اوچجه للر .

خفیف بحرینین قالیبلاری

(نوعلری و واریانت لاری)

بیرینجی نوع - اکتیو خفیف (هفت پیکر وزنی) :

(فعلاتن مفاعلن فعلن) سارالیب گون ، شافاقدا قان چنانغین
« شهریار »

فعلاتن مفاعلن فعل	فعلان	»	»	واریانت لاری
فع لن	»	»	»	ابدیت منیم مزاریمدی
فع ل'	»	»	»	
فع لان	»	»	»	
فع لمن	»	»	»	فاعلاتن
فع ل'	»	»	»	
فعلان اسمه دور اسمه ای نسیم بهار	»	»	»	
فع لن یو کسه لن محو اولار فقط انمز	»	»	»	
فع ل'	»	»	»	
فع لان قوجا وقتیم ده بو قارا بختیم	»	»	»	
« شهریار »				

ایکینجی نوع - پاسیو (۱) خفیف (فضولی خفیفی) :

(فاعلاتن مفاعلن فعلاتن) دشمن دون نابکاره بلايم
« فضولی »

۱ - پاسیو : غیر فعال

فَاعِلَاتٌ	مُفَاعِلَاتٌ	فَعْلَاتٌ	وَارِيَانْتَ لَارِي
فَعْلَاتٌ	«	فَعِلَاتٌ	

* * *

ظاهراً فاعلان و مفاعِل، تفعله لر ايچينده آرتىق گۇرۇنۇرلار،
ولى بۇ نلاردا ائزىزىرلەرنىدە اىشلە نىن خېفيف بىحرىنىن تفعله لرى دىلر.

۱۲- سریع بىحرى

سریع تىلە سىن معناسىينا دىر .

و چون بوبىحرىدە سبب لر و تىللەرن چوخ دولار و اوخوياندا
شتايىلە اوخونور بوجەتىدەن سریع آدلانىب .
عروض دا سریع بىحرى ايكى اصلىي و سالىم تفعله دەن يىنى
مفاعىلىن و فاعلەن دەن تىكار حاليىندا دوزه لىب :

«(مفاعىلىن فاعلەن مفاعىلىن فاعلەن)»

ولى آذربايجان دىلىيندە بوقالىب دان آزجا استفادە او لو نور
و بىر آيرى قالىب (مفتىلن مفتىلن فاعلەن) اىشلە نىر .

آذربايغان عروضوندا سریع بىحرى هم نظرى (تئورى) و
هم عملى حالدا آلتى تفعله او زەرىندە قورولوب كى عبارتدىلر :
۱- مفتىلن ۲- فاعلەن ۳- مفتىل ۴- فاعِل ۵- فاعلان
۶- مفتىلان

بو آد آپارىلان دوزلىمە تفعله لر آشاغىدا كى زحافلار اثرىندە
دوزه لىب لر .

۱- طی ۲- رفع ۳- ازالت ۴- قبض ۵- قصر

(و نتچه اویدورما آیری تفعله لر) زحاف قسمتینده شرح وئریلیب .

آذربایجان عروضوندا يشدى قرن بوندان ایرهلى تا بو گونه

قدر ايشلهن سريع بحرى ساتيريك (۱) و ديداكتيك (۲) اثرلرين

بحرى دير . و اؤز تفعله لريين كميته اوستونده ايکى كروها

بولونور . ۱- اوج تفعله لى ۲- ايکى تفعله لى

بو بحرده او بيرى بحرلر كيمى ، تفعله لر كلمه لره مناسب اىسته

تلک ليقدا اىستم ياناشى حالدا او لسو نلار سؤزلريين وزنين اؤلچه للر .

آذربایجان عروضوندا سريع بحرى اوز تفعله لری اساسيندا

ايکى نوعو و دؤرد واريانى وار كى آلتى قالىبا مالىك دير .

سرريع بحرىنيعىن قالىبلارى

(نوعلىرى و واريانت لارى)

بىرىنجى نوع - آكتىيو سريع (فعال سريع) :

(مفتعلن مفتعلن فاعلن)

فاعل	عادتىمىز داشدى دعوا گونو « صابر »	»	واريانت لارى
فاعلان	صبح آچىپ ماھ روخوندەن نقاب	»	

چىخ كى تماشايە چىخا آفتاب

ايكمىنجى نوع - ايکى بئلولملو سريع :

(مفتعلن مفتعلن) سؤنمز ايشيقلارادا وطن

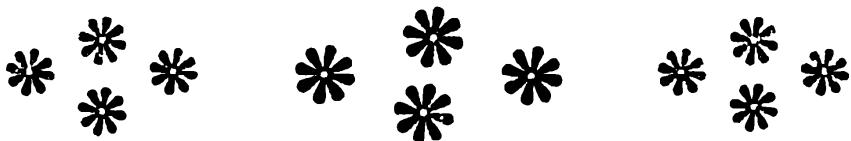
« س - دستم »

۱- ساتيريك : مسخرهلى - هجولي ۲- ديداكتيك : ادبى اورگە دهن

* * *

مهم بیبر مطلب - تمام بحرلرده اگر آخرده کی تفعله ساکن حرفیلن قورتارا گرک شعرین ده آخر حرفی ساکن حالدا قورتارسین مثلًا فاعلان وزنینده آفتاب کلمه سی بیبر آیدین مثالدیبر که فاعلان دا الف و نون ساکن و آفتاب دا الف و باع ساکن ديلر ولی فاعل تفعله سینده لام حرفی متحرك دیر و او زون وزنینده او لان وا گونو لفظینده ده نون حرفی متحرك دیر شعرلرده لازيمدیر کی بو اصل کاملًا مراعات او لو نسون .

« آذربایجان ، عروض بحرلرینین صونو »

﴿ زحافلارین شرحى) ﴾

عروض اصطلاحىندا زحاف لفظى اساساً بىر عمله دئىيلير كى
اصلى و سالم تفعله لردهن دوزلتمه تفعله تؤره تسىن :
دوزه لتمه تفعله لرده اوّز خصوصيتىنە گۈرە هەر سى معين بىر
آدا مالك دىلر . زحافلار تك بە تك هە عمللىن كىيفيتىن بىان ائدىب
تىكچە بىر مطلق قانون كېمى دوزه لتمه تفعله لسر فورماسىنا يول
گۈستەن دىلر .

فارس و ترك عروضچولارى عرب دىلىنە باخما ياراق قدىم
زمانلارдан بىرى زحافلارين اىلمك آدلارينى بىر فورمول تكىن امانت
ساخلايىپ لار ! بىزدە آذرى دىلىنە باغلى اولان زحافلارى همان
عربى آدلارينن آدلاندىرىپ فقط اونلارين معنالارينا اوّز دىلىمىزدە
قىاعت ائدىرىيك :

ايندى آذربايچان عروضوندا دوزه لتمه تفعله لر دقتىنە گۈرە
ايشله نن زحافلارين عمل لرىنى ترتىبيلن آد آپارىپ ، صونرا ساده
و قىسسا وضعده شرح و ئىرمىشىك !!

دو زه لقمه تفعله لر	اصلی تفعله لر	زحافلار
فعـلـن فعـلـاتـن مـفـاعـلـن مـفـاعـيلـ	فـاعـن فـاعـلـاتـن مـسـتـفـعـلـن مـفـعـولـاتـ	١ خـبـين
مـفـتـعـلـن فـاعـلـاتـ	مـسـتـفـعـلـن مـفـعـولـاتـ	٢ طـيـ
فـعـولـ مـفـاعـلـن	فـعـولـن مـفـاعـيلـن	٣ قـبـضـ
مـفـاعـيلـ فـاعـلـاتـ مـسـتـفـعـلـ	مـفـاعـيلـن فـاعـلـاتـن مـسـتـفـعـلـن	٤ كـفـ
فـعـلـاتـ مـفـاعـلـ	فـاعـلـاتـن مـسـتـفـعـلـن	٥ شـكـلـ
فـاعـلـان مـسـتـفـعـلـان مـنـفـاعـلـان	فـاعـلـن مـسـتـفـعـلـن مـنـفـاعـلـن	٦ ازـالـتـ

دو زه لتهمه تفعله لر	اصلی تفعله لر	زحافلار
فعولان مفاعيلان فاعلاتان - فاعلييان	فعولان مفاعيلن فاعلاتن	۷ اسپاغ
فعل فعولن فعلن	فعولان مفاعيلن فاعلاتن	۸ حذف
فعول مفاعيل فاعلان دفعولن	فعولان مفاعيلن فاعلاتن مستفعلن	۹ قصر
فع لن مفقولن فعلاتن .	فعلن مستفعلن متفاعلن	۱۰ قطع
فع فع لن فعلن	فاعلن مستفعلن فعولات متفاعلن	۱۱ حذف

دو زه لتهمه تفعله لر	اصلی تفعله لر	زحافیلار
فع لن	فاعلاتن	۱۲- صالح
مفعولان ← مفعولات	مفعولات	۱۳ وقف
مفعولن	مفاعيلن	۱۴ خرم یا تخنیق
فع لن	فعولن	۱۵- ثلم
فع ل	فعولن	۱۶- ثرم
فاعلن	مفاعيلن	۱۷- شتر
مفعول	مفاعيلن	۱۸- خرب
فاعلن مفعول	مستفعلن مفعولات	۱۹ رفع
فعَل	مفاعيلن	۲۰- جب
فعول	مفاعيلن	۲۱- هتجم
فاع	مفاعيلن	۲۲- زيل
فعَل فعوْلن	فاعلن مستفعلن	۲۳ خلع

دوزه لتمه تفعله لر	اصلی تفعله لر	زحافلار
فع	فاعلاتن	۲۴- جحف
فع	مفعولات	۲۵- نحر
فاع	مفعولات	۲۶- جدع

آذربایجان دیلینه اویغون اولان اصلی و دوزه لتمه تفعله لزدهن سوای بیر عده اویدورما تفعله لرده واردی کی ، شاعر لر آوز اثر لریندہ ایشله دیب لر . البته مطلب ساده و کامل اولماقدان خاطر اصلی و دوزه لتمه تفعله لری و هابئله اویدورما تفعله لری (آدلار و بؤلگولر) قسمتیندہ جدوله گتیرمیشیک :

و بونادا اشاره ائدهك ، گلن صفحه لرده آذربایجان عروضوندا ۲۶ دانا ایشله نن زحافلاری مختصر شرح وئرمیشیک . بیر صورتده کی عروض علمیندہ عرب و فارس و آیری مللت لرین دیلینه مربوط اولالی ۵۴ دهن متجاوز زحاف واردیر !!

زحافالارین شرحى

۱- خىن (صبر وزىندە) : عروض اصطلاحىندا ؛ فاعلن ، فاعلاتن ، مستفعلن ، مفعولات ، تفعله لرىنى فعلن ، فعلاتن ، مفاعلن ، مفاعيل دوزه لتمه تفعله لرە دؤندرمك دير . بىلە كى خىن اصلى تفعله لردهن ابىكىنجى حرفى آتىب نتىجه ده (فاعلن ، فعلان) و (فاعلاتن ، فعلاتن) و (مستفعلن ، متفعلن) و (مفعولات ، معولات) او لوونورلار صونرا متفعلن اوز وزىندە اولان مفاعلن دوزه لتمه تفعله سىنه و معولات ده اوز وزىندە اولان مفاعيل دوزه لتمه تفعله يە عوض او لوونور . بو تازا تفعله لرىن هرەسىنە مخبوون (قىيىسا دىلمىش) دئىپلىر .

* * *

۲- طى (حى وزىندە) : عروض اصطلاحىندا ؛ مستفعلن ، مفعولات ، تفعله لرىنى مفتعلن ، فاعلات ، دوزه لتمه تفعله لرىنە دؤندرمك دير .

بىلە كى طى اصلى تفعله لردهن دئوردونجو صامت حرفى آتىب نتىجه ده (مستفعلن ، مستعلن) و (مفعولات ، مفولات)

اولونور لار صونرا مستعلن اوْز وزنیندە اولان مفتعلن دوزه لتمه تفعله سينه
و مفاعلات ده اوْز وزنیندە اولان فاعلات دوزه لتمه تفعله يه عوض
اولونور .

بو تازا تفعله لرين هره سينه مطوى (بو كولموش) دئييلير .

* * *

۳- قبض : عروض اصطلاحيندا ؛ فعلن و مفاعيلن تفعله لریندەن
بئشىنجى حرفى آتماق دير كى نتىجه ده (فعلن . فعل) و (مفاعيلن ،
مفاععلن) اولونور .

بو تازا تفعله لرين هره سينه مقووض (دوتولموش) دئييلير .

* * *

۴- كف (عفو وزنinde) : عروض اصطلاحيندا ؛ مفاعيلن و فاعلاتن
و مستفعلن اصلى تفعله لردهن يئددىنجى حرفى آتماق دير كى نتىجه ده
(مفاعيلن ، مفاعيل) و (فاعلاتن ، فاعلات) و (مستفعلن ، مستفعل)
اولونور .

بو تازا تفعله لرين هره سينه مكوف (آچىلىميش) دئييلير .

* * *

۵- شكل : عروض اصطلاحيندا ؛ خبن و كف زحافلارى واسطه سيله
فاعلاتن و مستفعلن اصلى تفعله لرى فعلات و مفاعيل دوزه لتمه
تفعله لرينه دؤندر مك دير . بئله كى خبن و كف زحافلارى ايكتىنجى
و آخرده كى حرفلىرى آتىب (فاعلاتن ، فعلات) و (مستفعلن ،
مستفعل) اولونور كى متفعل اوْز وزنیندە اولان مفاعيل دوزه لتمه

تفعله يه عوض اولونور .

بو تازا تفعله لرينه هره سينه مشكول (بو خرو ولا نميش) دئيلير .

* * *

٦- ازالت : عروض اصطلاحيندا ؛ فاعلن و مستفعلن و متفاعلن
تفعله لرينى فاعلان و مستفعلان و متفاعلان دوزه لتمه تفعله لرينه
دؤندر مك دير . بئله كى اصلى تفعله لرينه ياناشى و تدلرينه قيسسا
اوف ساپيتي يئرينه او زون آ ساپيتي قويولور .

بو تازا عمله گلن تفعله لرينه هره سينه مو زال (اتكى ساللاق) دئيلير .

* * *

٧- اسباغ : عروض اصطلاحيندا ؛ فعالن ، مفاعيلن ، فاعلاتن
اصلى تفعله لرى فعالان و مفاعيلان و فاعلاتان (فاعلييان) دوزه لتمه
تفعله لرينه دؤندر مك دير . بئله كى اسباغ دا اصلى تفعله لرينه
آخر ينه او لان يونگول سبب لرده قيسسا اوف ساپيتي يئرينه او زون
آ ساپيتي قويولور .

بو تازا عمله گلن تفعله لرينه هره سينه مسبغ (تمام لانميش)
دئيلير .

* * *

٨- حذف : عروض اصطلاحيندا ؛ فعالن ، مفاعيلن ، فاعلاتن
اصلى تفعله لرى فعل ، فعالن ، فاعلن دوزه لتمه تفعله لرينه
دؤنده رمل دير .

بئله كى اصلى تفعله لرينه صون يونگول سبب لرى لن و تن

آتیلیر و قالان جزه لر هره سی اۆز وزنیندە اولان دوزه لته تفعله لره عوض اولونور لار یعنی (فعو ، فعل) و (مفاعى ، فعالن) و (فاعلا ، فاعلن) اولونور .

بو تازا عمله گلن تفعله لره محدوف (آتیلمیش) دئیلیر .

* * *

٩- قصر : عروض اصطلاحیندا ؛ فعالن ، مفاعيلن ، فاعلاتن ، مستفعلن اصلی تفعله لری فعال ، مفاعيل ، فاعلان ، مفعولان دوزه لته تفعله لره دؤندرمک دیر .

بئله کی اصلی تفعله لرین صون حرفی گؤتورولوب قاباقکی حركتلى حرف ساکن ائدیلیر . (فعالن ، فعال) و (مفاعيلن ، مفاعيل) و (فاعلاتن ، فاعلات) و (مستفعلن ، مستفعل) اولونورلار صونرا فاعلات اۆز وزنیندە اولان فاعلان دوزه لته تفعله يه و مستفعل ده اۆز وزنیندە اولان مفعولن دوزه لته تفعله يه عوض اولونور . بو تازا عمله گلن تفعله لره مقصور (قىسسادىلمىش) دئیلیر .

* * *

١٠- قطع : عروض اصطلاحیندا ؛ فاعلن ، مستفعلن ، متفاععلن اصلی تفعله لری فعلن ، مفعولن ، فاعلاتن دوزه لته تفعله لره دؤندرمک دیر . بئله کی ياناشى و تدىلن قورتaran اصلی تفعله لرین آخرده کی ساکن اولان بون حرفی آتیلیب و اوندان قاباقکی حره كە لى حرف ساکن ائدیلیر .

(فاعلن ، فاعل) و (مستفعلن ، مستفعل) و (متفاععلن ، متفاعل)

اولونورلار . صونرا هرهسى اوزوزىنinde اولان (فعلن ، مفعولن ، فعلاتن) دوزه لتمه تفعله لره عوض اولونور .
بو تازا عمله گلن تفعله لره مقطوع (كسيلىميش) دئىيلير .

* * *

۱۱- حذذ : عروض اصطلاحىندا فاعلن ، مستفعلن ، مفعولات ، متفاعلن اصلى تفعله لرى فع ، فع لىن ، فعلىن ، دوزه لتمه تفعله لره دؤندرماڭ دىر . بىلە كى اصلى تفعله لردهن صون و تدلرى آتىلىپ ، قالان جزءلر نهره سى (فا ، فع) و (مستف و مفعو ، فع لىن) و (متفا ، فعلن) اوز وزۇلرینىدە اولان دوزه لتمه تفعله لره عوض اولونورلار .
بو تازا عمله گلن تفعله لره احذ (قويروقو كسيك) دئىيلير .

* * *

۱۲- صالح (لام و ميم ساكن) : عروض اصطلاحىندا ؛ حذف و قطع زحافلارى واسطه سىلە فاعلاتن تفعله سىنى فع لىن دوزه لتمه تفعله يە دؤندرماڭ دىر . بىلە كى حذف زحافي صون يونگول سبىي آتىر و قطع زحافي دا ياناشى و تدىن صون حرفينى سالىر ، قالان جزء (فاغل) اوز وزۇنندە اولان فع لىن دوزه لتمه تفعله يە عوض اولور .
بو تازا عمله گلن تفعله يە اصلم (قولاغى كسيك) دئىيلير .

* * *

۱۳- وقف : عروض اصطلاحىندا ؛ مفعولات تفعله سىنى مفعولات يا مفعولات دوزه لتمه تفعله يە دؤندرماڭ دىر . بىلە كى وقف زحافي

اصلی تفعله نین بئددینجی حرفینی ساکن ائدیر ، او لور مفعولات او دا
اوز وزنینده او لان مفعولان دوزه لتمه تفعله يه عوض او لو نور .
بو تازا عمله گلن تفعله يه موقوف (دایانمیش) دئیبلیر .

* * *

۱۴- خرم (شرم وزنینده) : (يا تختیق) - عروض اصطلاحیندا ؛
مفاعیلن تفعله سینی مفعولن دوزه لتمه تفعله يه دؤندر مك دیر .
بئله کی اصلی تفعله نین يانا شی و تدینین ايلك حرفی آتیلیر ، قالیر
(فاعیلن) صونرا اوز وزنینده او لان (مفعولن) دوزه لتمه تفعله يه
عوض او لو نور .
بو تازا عمله گلن تفعله يه اخرم (بورونسوز) دئیبلیر .

* * *

۱۵- ثلم (شرم وزنینده) : عروض اصطلاحیندا ؛ فعالن تفعله سینی
فع لن دوزه لتمه تفعله يه دؤندر مك دیر . بئله کی اصلی تفعله نین يانا شی
و تدینین ايلك حرفی آتیلیر ، قالیر (عولن) صونرا اوز وزنینده او لان
(فع لن) دوزه لتمه تفعله يه عوض او لو نور .
بو تازا عمله گلن تفعله يه اثلم (رخنه لنمیش) دئیبلیر .

* * *

۱۶- ٿرم (شرم وزنینده) : عروض اصطلاحیندا ؛ ثلم و قبض
زحافلاری واسطه سیله فعالن تفعله سینی فع ل' دوزه لتمه تفعله يه
دؤندر مك دیر . بئله کی اول ثلم زحافی اصای تفعله دهن ايلك حرفی

آتیر ، صونرا قبض زحافى دا اصلی تفعله نین بشيشنجي حرفينى سالير
نتيجه ده قالان (عول) اوز وزنينده اولان (فع ل) دوزه لته تفعله يه
عوض اولونور .

بو تازا عمله گلن تفعله يه اثرم (ديشلري سينيق) دئييلير .

* * *

١٧- شتر (خطر وزنينده) : عروض اصطلاحيندا ؛ خرم و قبض
زحافلاري واسطه سيله مفاعيلن تفعله سينى فاعلن تفعله سينه
دؤندر مك دير . بئله كى خرم زحافى اصلی تفعله نين ايلك حرفينى
و قبض زحافى بشيشنجي حرفينى آتير لار ، قالير (فاعلن) .
بو تازا عمله گلن تفعله يه اشتير (عيبه جر) دئييلير .

* * *

١٨- خرب (ضرب وزنينده) : عروض اصطلاحيندا ؛ خرم و كف
زحافلاري واسطه سيله مفاعيلن تفعله سينى مفعول دوزه لته تفعله يه
دؤندر مك دير . بئله كى خرم زحافى اصلی تفعله نين ايلك حرفينى
و كف زحافى آخرىنجي حرفينى آتير لار ، قالان (فاعيل) صونرا
أوز وزنينده اولان (مفعول) دوزه لته تفعله يه عوض اولونور .
بو تازا عمله گلن تفعله يه اخرب (خرابالانميش) دئييلير .

* * *

١٩- رفع : عروض اصطلاحيندا ؛ مست فعلن و مفعولات تفعله لرينى

فاغلن و مفعول دوزه لتمه تفعله لره دؤندر مك دير . بئله کي رفع زحافيله اولده اولان يونگول سبب آتيليب (مسته غلن ، تفعلن و مفعولات ، عولات) اولورلار . قالان تفععلن اوز وزنيnde اولان فاغلن دوزه لتمه تفعله يه و عولات اوز وزنيnde اولان مفعول دوزه لتمه تفعله يه عوض اولونورلار .

بو تازا عمله گلن تفعله لره مرفع (گؤتورولموش) دئيلير .

* * *

٣٠ - جب (جيم فتحه لى باء تشدید لى) : عروض اصطلاحيندا ؛ مفاعيلن تفعله سينى فعل دوزه لتمه تفعله يه دؤندر مك دير . بئله کي جب زحافي اصلى تفعله دهن هر ايکى يونگول سبب لرى آتير تكجه مفا قالير کي بودا اوز وزنيnde اولان فعل دوزه لتمه تفعله يه عوض اولونور .

بو تازا عمله گلن تفعله يه مجبوب (اخته لنميшиش) دئيلير .

* * *

٣١ - هتم (ختم وزنيnde) : عروض اصطلاحيندا ؛ حذف و قصر زحافلاري واسطه سيله مفاعيلن تفعله سينى فعول دوزه لتمه تفعله يه دؤندر مك دير . بئله کي حذف زحافي اصلى تفعله نين صون يونگول سبيين آتير و قصر زحافي دا قالان يونگول سبب دهن آخر حرفي گؤتورور ، نتيجه ده مفاع قالير کي بودا اوز وزنيnde اولان فعول دوزه لتمه تفعله يه عوض اولونور .

بو تازا عمله گلن تفعله يه اهتم (ديش سيز) دئيلير .

۲۲- زلل (عمل وزنیندہ) : عروض اصطلاحیندا ؛ هتم و خرم ز حافلاری واسطه سیله، مفاعیلن تفعله سینی فاع تفعله سینه دؤندرمک دیر. بئله کی هتم ز حافی اصلی تفعله نین صون یونگول سبین آتیر و قالان جزءدن ده آخر حرفینی گؤتورور و خرم ز حافی دا بیرینجی حرفي سالیر نتیجه ده فاع دوزه لتمه تفعله تؤرہ نیر . بو تازا عمله گلن تفعله يه آزل (آریخ بود) دئیلیر .

* * *

۲۳- خلع (قطع وزنیندہ) : عروض اصطلاحیندا ؛ خبن و قطع ز جنافلاری واسطه سیله فاعلن و مستفعلن تفعله لرینی فعل و فعلن دوزه لتمه تفعله لره دؤندرمک دیر . بئله کی خبن ز حافی اصلی تفعله لرین ایکینجی حرفی لرینی و قطع ز حافیدا صونلاریندا کی نون حرفینی آتیب و قاباقکی حره که لی حرفي ساکن ائدیر . نتیجه ده فاعلن دهن (فعل) و مستفعلن دهن متفعل قالیر کی بودا اوز وزنیندہ اولان (فعلن) تفعله سینه عوض اولونور .

بو تازا عمله گلن تفعله يه مخلع (بوشالمیش) دئیلیر .

* * *

۲۴- جحف (سهو وزنیندہ) : عروض اصطلاحیندا ؛ خبن ز حافی واسطه سیله فاعلاتن تفعله سینی فع تفعله سینه دؤندرمک دیر . بئله کی خبن اصلی تفعله دهن الفی آتیب و جحف ز حافی دا کیچیک فاصله نی گؤتورور تک جه تن قالیر کی اوز وزنیندہ اولان (فع)

تفعله سینه عوض اولونور .

بو تازا عمله گلن تفعله يه مجهوف (سوپورو لموش) دئييلير .

* * *

٢٥- نحر (شهر وزنinde) : عروض اصطلاحيندا ؛ مفعولات
تفعله سينى فع تفعله سينه دوندرمك دير .

بئله كى اصلى تفعله نين هر ايکى سببى آتيلير و صونحره كەلى
حرف ده دوشور قالير لا كى بودا اؤز وزنinde اولان (فع)
تفعله سينه عوض اولونور .

بو تازا عمله گلن تفعله يه منحور (بوغازى كسىلمىش) دئييلير .

* * *

٢٦- جدع (قطع وزنinde) : عروض اصطلاحيندا ؛ مفعولات
تفعله سينى فاع تفعله سينه دوندرمك دير . بئله كى اصلى تفعله نين
هر ايکى يونگول سببى لرين آتير و آخرده حرە كەلى حرفينى ساكن
ائدىر قالير لات كى اؤز وزنinde اولان «فاع» تفعله سينه عوض اولونور
بو تازا عمله گلن تفعله يه مجدوع (بورون قولاقسيز) دئييلير .

عروضچو لار شعرىن قالىب نوعلىرىنده ، بىر عددە دخل وتصرفى
اصلى و سالم تفعله لرده ، يا دوزلتىمە و اويدورمالاردا جايىز بولورلر
و بو عملى ده زحافلار جرگە سيندە حساب ائدىرلر :

۱ - معاقبه :

اگر بير مصرع قاليبيندا ايکى يونگول سبب بيرى بيرىسىنин
دالىنجا گله لر ايستر وضعى حالدا مثلا (مفاعيلن) و يا توالى شكلينده
مثلا (فاعلاتن فاعلاتن) كى تـن - فـا ايـله ايـکى يـونـگـولـ سـبـبـ دـيـلـرـ
و بـيرـى بـيرـىـنىـ دـالـىـنـجـاـ قـرـارـ دـوـتـوـ بـلـارـ . بـورـادـاـ اوـلـىـنـجـىـ سـبـبـ دـهـنـ
ساـكـنـ « نـونـ » حـرـفـيـنـىـ آـتـمـاـقـ اوـلـارـ ، قـالـارـ « تـ - فـ » و ياـيـكـيـنـجـىـ
سبـبـ دـهـنـ « سـاـكـنـ الفـ » آـتـمـاـقـ اوـلـارـ كـىـ قـالـارـ « تـنـ فـهـ » !!
ايـکـىـ سـاـكـنـ حـرـفـلـرـىـ بـيرـ يـئـرـدـهـ حـذـفـ اـئـمـكـ اوـلـماـزـ .

* * *

۲ - مراقبه :

ايـکـىـ يـونـگـولـ سـبـبـىـ بـيرـيـشـرـدـهـ حـذـفـ اـئـمـكـ اوـلـماـزـ فقطـ بـيرـىـنىـنـ
حـذـفـىـ جـايـزـ دـيـرـ تـاـ شـعـرـهـ صـدـمـهـ وـيرـماـسـىـنـ .

* * *

۳ - مكافـهـ :

منـسـرـحـ وـسـرـيـعـ بـحـرـ لـرـىـنـدـهـ اوـجـ حـالـتـ جـايـزـ دـيـرـ يـاقـوـشـاـ يـونـگـولـ
سـبـبـ لـرـ سـلامـتـ قـالـىـلـارـ يـاـ بـيرـ يـئـرـدـهـ حـذـفـ اوـلـوـنـورـلـارـ وـ يـاـ بـيرـىـسىـ
حـذـفـ وـ اوـ بـيرـىـسىـ سـاخـلـانـىـرـ ، اـيـلـكـ يـاـ صـوـنـ فـرقـىـ يـوـخـدـورـ :

«آذر بایجان عروضوندا ایشله‌نن زحافلارا باغلی اولان بحرلر»

۱ - خبن : متدارک - رمل - رجز - منسرح - مجتث - خفیف

۲ - طی : رجز - منسرح - سریع - مقتضب .

۳ - قبض : هزج - رمل - منسرح - متقارب - سریع .

۴ - کف : هزج - رمل - رجز - مضارع - خفیف .

۵ - شکل : رمل - رجز - منسرح - مجتث - خفیف .

۶ - ازالت : هرج - رمل - متدارک - رجز - منسرح - سریع -
کامل - مقتضب .

۷ - اسباغ : هزج - رمل - مضارع - متقارب .

۸ - حذف : هزج - رمل - مضارع - متقارب - مجتث .

۹ - قصر : هزج - رمل - سریع - متقارب .

۱۰ - قطع : رمل - متدارک - مجتث - کامل - مقتضب .

۱۱ - حذذ : متدارک - مجتث - خفیف .

۱۲ - صائم : رمل - مجتث .

۱۳ - وقف : مقتضب .

١٤ - خرم : هزج - مضارع .

١٥ - ثلم : رمل - متقارب .

١٦ - ثرم : رمل - متقارب - خفيف .

١٧ - شتر : هزج - مضارع .

١٨ - خرب : هزج - مضارع .

١٩ - رفع : منسرح - سريع - مقتضب - مجتث .

٢٠ - جب : هزج .

٢١ - هتم : هزج .

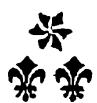
٢٢ - زلل : متدارك .

٢٣ - خلع : متدارك - منسرح - مجتث - خفيف .

٢٤ - جحف : متدارك .

٢٥ - نحر : منسرح .

٢٦ - جدع : منسرح .

«(بیور بیت شعرین اصطلاح‌هاری :)»

عرض علمینده هر بیت شعرین ایکی مصروع قالبی وار کی
اصلی تفعله لردن یا سالم رکن لردن فورم دوتوب دوزه لیب لر و
هر اصلی تفعله ده اوزونه گوره بیر آدیلان آدلانیر .

بیرینجی مصروعین ایلک قسمتینده اولان رکنه (اصلی تفعله به)
صدر و آخر رکنوونه عرض دئیلیر .

ایکینجی مصروعین ایلک قسمتینده اولان رکنه مطلع یا ابتداء
و آخر رکنوونه عجز یا ضرب دئیلیر :

صدر	عرض	مطلع یا ابتداء	عجز یا ضرب	عرض	مطلع یا ابتداء	عجز یا ضرب
-----	-----	----------------	------------	-----	----------------	------------

دؤرد رکن لی یا دؤرد تفعله لی اولان قالیب نوعنه دؤردوک
و هابله اوچ رکنی اولانا اوچ لوک دئیلیر . (البته هر قالیب نوعنین
بحرینن ده آد آپاریلیر) مثلا ایکی لیک رجز بحری :
صدریلن عرض آراسیندا یا مطلعیله ضرب آراسیندا اولانلارا
عمومیت ده حشو دئیلیر :

﴿ بؤلگو یا تقطیع) ﴾

عروض اصطلاحیندا ؛ هر مصرع قالبینین تفعله جزء لرینی قوشولان سوز لریلن دوتوش دورماغا ، بؤلگو یا تقطیع دئیرلر .
بئله کی حره کەپلى حرف لر بیری بیرینین براابریندە قرار دوتسونلار .
اوج جوره حره کەلر يعني (-) اگر دولو و اوzon (اشیاع
حالیندا) او خونالار بیر حرف حسابا گاییر .

مددالى الف (آ) ایکى حرف حسابلانیر ، تشدیدلى حرف
ایکى حرف اولور .

(یاء - واو - ھ) اگر اصلی حرفلر يشیندە ايشله نه
بؤلگوده حسابا قويولور ولی اگر حره کە دەن خاطر يازيلا بؤلگوده
حسابا قويولمور . چونکى وزن اؤلچوسو اولان تفعله لرده تلفظ
مهم دير نه يازماق :

توجه اولونونسون بونا کى ، اگر اوج جوره حره کە لر
(-) تقطیع ده بیری بیریلن موافق گلمه ديلر ، مهم دگيل .
چونکى عروض شعر فورما سیندا حره کە حالتى لازىمدىر نه حر كتىن
اوزو (اگر تصادفاً مطابق اولسالار ياخشى دير) بير مثلاً قناعت
ائديريك . شجاعت ، فعلن وزنىنده دير کى شجا ، فهو مقابليندە
و عت ، لىن برابریندە گلېب لر . بورادا (ضممه عملاً فتحه نين)
قاباغيندا (جا ، عو) برابریندە (عت ، لىن) مقابليندە قرار
دوتوبلا ! !

آذر بايجان عروضوندا ايشهه نن تفعله لريين آدلاري و بئولگولري

بئولگو	آد	تفعله
- - - -	بو تورو هزج	مفاعيلن
- - - -	آچيق هزج	مفاعيل
- - - -	اوزون هزج	مفاعيلان
- - - -	لومه هزج	مفاعيل
- - - -	مجتث تفعله سى	مفاععلن
- - - -	آچيق مفاععلن	مفاعل
- - - -	اوزون مفاععلن	مفاعلاند
- - - -	نادر رجز	مفاعلاتن
- - - -	آچيق نادر رجز	مفاعلات
- - - -	مضارع تفعله سى	مفهول
- - - -	ايکينجي رباعي تفعله سى	مفهولن
- - - -	بو تورو رجز	مستفعلن
- - - -	آچيق رجز	مست فعل
- - - -	اوزون رجز	مستفعلان
- - - -	كامل بو تورو تفعله سى	متفاعلين
- - - -	آچيق كامل	متفاعل
- - - -	اوزون كامل	متفاعلان

تُفعله	آد	بئۇ لىگو
مفتعلن	قىسىسا رجز	- - - -
مفتول	آچىق مفتعلن	- - - -
مفتulan	اوزون قىسىسا رجز	- - - -
مفتىعلات	آچىق سئيرك رجز	- - - -
مفتىعلاتن	سئيرك رجز	- - - -
مفتىعلاتان	اوزون سئيرك رجز	- - - -
فاعلن	بوتوو متدارك	- - - -
فاعل	آچىق فاعلن	- - - -
فاعلان	اوزون فاعلن	- - - -
فاعلاتن	بوتوو دمل	- - - -
فاعلات	آچىق دمل	- - - -
فاعلاتان	اوزون فاعلاتن	- - - -
فاع	شرطى او لاراق منسرح و متدارك تفعله سى	-
فع	كىچىك تفعله	-
فعولن	بوتوو متقارب	- - -
فعول	آچىق متقارب	- - -
فعولان	اوزون متقارب	- - -

بؤلگو	آد	تفعله
- -	بىر ينجى رباعى تفعله سى	فَعْل
- -	قىسىسا متقارب	فَعْول
- -	يونكۈل متقارب	فَعْل
- -	قاپالى متقارب	فَعْلَن
- -	آچىق فع لىن	فَعْلَن
- -	اوزون فع لىن	فَعْلَان
- - -	ايىجه رمل، قىسىسامتدارك	فَعْلَن
- - -	آچىق ايىجه	فَعْلَن
- - -	اوزون فعلن	فَعْلَان
- -	قىسىسا متدارك	فَعْل
- - -	قىسىسا رمل	فَعْلاتَن
- - -	آچىق قىسىسا رمل	فَعْلاتَن
- - -	اوزون قىسىسا رمل	فَعْلاتَان
- - -	اوزون مفعولان	مَفْعُولَان
- -	متدارك تفعله سى	فَعْ

توجه ائدین: آدلار و بؤلگولر جدولينده « - » بير حرفى و « - » ايکى حرفلى لفظى و « - » اوچ حرفلى لفظى گئىسترىيلار .

ز حافلار قسمتىنده بىر اصطلاح وار كى « اوز وزىنده اولان دوزه لتمه تفعله يه عوض اولونور » اگر توجه اولسا گئورونوركى تازا عمله گلن تفعله ده ف - ع - ل حرفلىرىنىدەن دوزه ليپ . بو خاطره كى مصرع قالىبى اصولى فورماسىندان چىخمائىپ و مطلب شولوق او لماسىن .

« صون »

نهایت ، استاد يحيى شيدا و نقابى جنابلاريندان كى بو كتابى تهيه ائتمە كىدە آلنى آچيق و مضايىه سىز ، مختلف كتابلار اختيارىمدا قويوبلار ، و هابئله صفا چاپخاناسىنин مدیرى حىىدر خسر و شاهى حضرتلرىنىدەن كى بو كتابىن چاپىندا آذربايجان دىلىنپىن بعضى حروفلارينا نسبت امكاناتىن آزلىغىنا باخماراق اوز مهارتلرىن و تلاشلارين اىشە آپارىيەلار تشىكىر ائدىپ و نائىلىت لر دىلە يېرم .

چون بو منىم ايلك قدمىم دىر بونا امىنەم كى محترم استادلار و حوصلەلى او خوجولار منى ارشاد ائدىپ اگر بعضى يانىشلار و اسكيك ليك لر واردى حتماً متوجه ائتسىنلر تا آتى چاپلاردا آرتىرمالى مطلب لرى اضافە و ايضاح ائدهك .

صەدد ظھورى

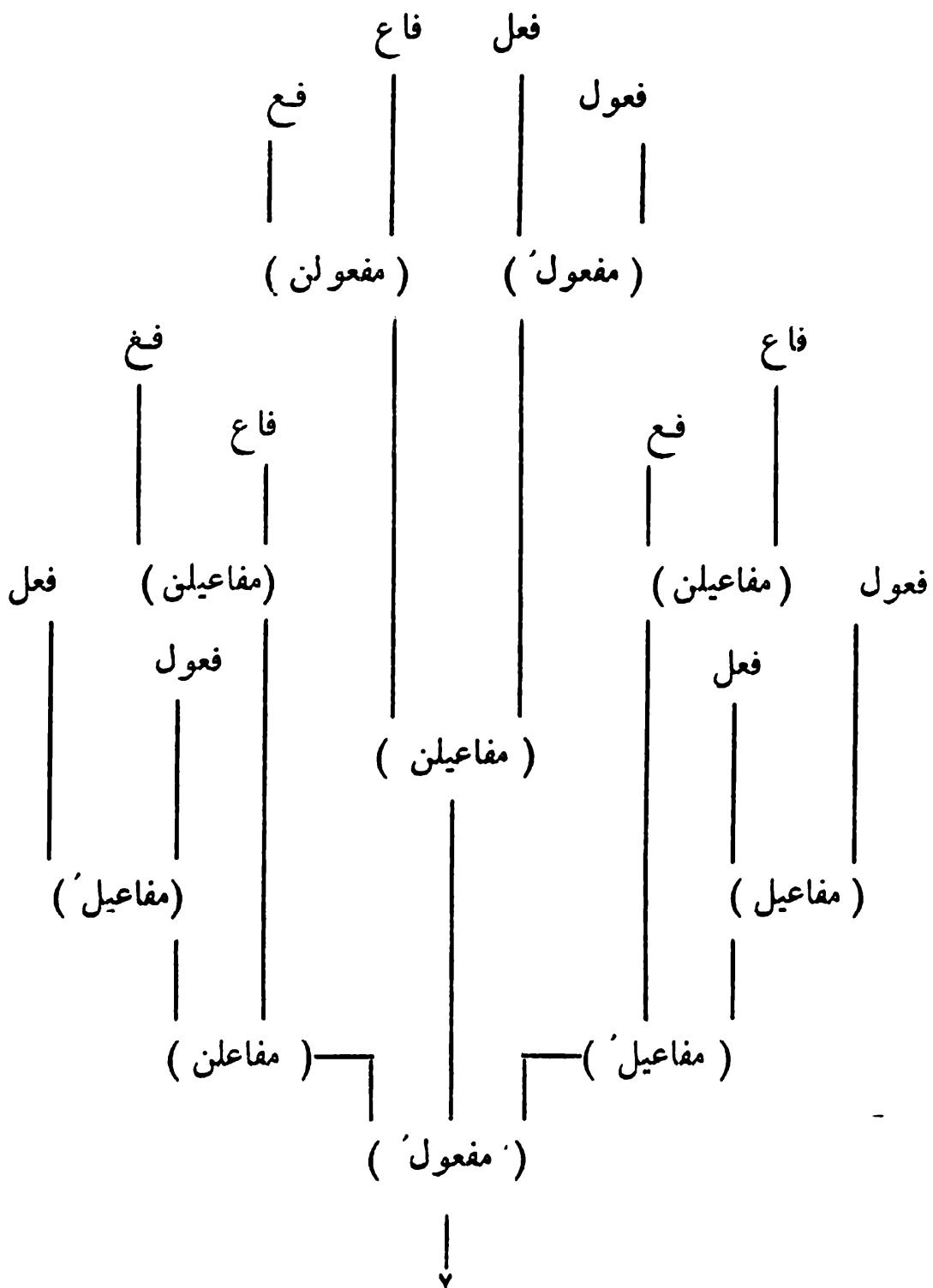
بو اشتباھلارى دىزەلدىن

صفحه	سطر	اشتباھ	دوز
٢٧	١٥	مفعول	مفعول
٣٠	٤	مستفعلن مستفعلن	(هرايکىسى) مسْتَفْعَلْن
٤١	٤	سگىز	اون سگىز

عرض قسمتىيندە توپلانان مطلبلىرىن قايىقاclarى :

- ١- مطلع العلوم و مجتمع الفنون
- ٢- درء نجفى (تأليف آقا سردار)
- ٣- عروضون نظرى اساسلارى
- ٤- آذربایجان عروضو (اكرم جعفر)
- ٥- لغت نامە نظامالاطباء و آيرى منبع لر

بو مجموعەنин بوراخىلىيش حقى توپلايانا محفوظ دور

عزوپدا بوشکله «شجر ڈا خرب» دئیلیر کی هز ج بھریندہ
رباعی فورماتیسینی اون ایکی قالیب وزنیندہ گئورسہ دیر ۔

تبریز - چاپ صفا

۱۳۶۱

قیمت ۱۰۵ ریال